

B 11780

56.

ACTA REG. SCIENT. UNIVERSITATIS CLAUDIOPOLITANAE
FRANCISCO-JOSEPHINAE ANNI MDCCCLXXXIV—LXXXV.

FASCICULUS I.

I—II.

BESZÉDEK,

MELYEK

A KOLOZSVÁRI M. KIR. FERENCZ-JÓZSEF-TUDOMÁNY-EGYETEM
MDCCCLXXXIV—LXXXV. TANÉVI RECTORA ÉS TANÁCSÁNAK BE-
IKTATÁSA ÉS A TANÉV

NEGNYITÁSA ALKALMÁBÓL

1884-ik ÉVI SZEPTEMBER 7-ÉN TARTATTAK.

KOLOZSVÁRT,

NYOMATOTT A „MAGYAR POLGÁR” KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1884.

378.4 (439.2.1) "1884" (042)

FRANCISQ-JOSEPHINE VON MÜLLER-LEWY
KÖNYV-ÉRTÉKELÉS

FASCICULUS I.

I-II

BESSÉDEK.

WIEN

A KÖNYVÉRTÉKELÉS ÉS A KÖNYVTÁRSÁGI TUDOMÁNYOK
TUDOMÁNYOS TÁRSASÁGÁNAK ÉS A KÖNYVTÁRSÁGI TUDOMÁNYOK
TUDOMÁNYOS TÁRSASÁGÁNAK ÉS A KÖNYVTÁRSÁGI TUDOMÁNYOK

NYELVTUDOMÁNY

1884. ÉVI SZEPTEMBERI MÚLTATTAK

B 11780

KÖNYVTÁR

1884. ÉVI SZEPTEMBERI MÚLTATTAK

1884

I

AZ EGYETEM TÖRTÉNETÉ

MDCCCLXXXIII—LXXXIV-BEN.

BESZÉD,

MELYLYEL

Dr. ABT ANTAL

a kísérleti természettan ny. r. tanára, az orsz. középt. tanárvizsgáló bizottság tagja és volt elnöke, a kolozsvári orvos-természettudományi társulat tagja és volt elnöke, a m. kir. természettudományi, a magy. földtani és a magyar földrajzi társaság tagja, a math. term. tud. karnak 187²/₃-ban volt dékánja, ezen egyetem 188³/₄-ik tanévi rectora

AZ EGYETEM IGAZGATÁSÁRÓL LELEPETT

1884. szeptember 7-én.

Nagytekintetű egyetemi közgyűlés!

Igen tisztelt közönség!

Az egyetem alkotmányos szervezete, mely az egyetem ügyeinek vezetését egy évenként új tagokból választott tanács kezébe teszi le és ennek élére más-más korból választott rectort állít, mi által az egyetem önkormányzata talán legjobban van biztosítva, engem is felhív arra, hogy helyemet az új rector magnificusnak adjam át. Az új rector ünnepélyes beiktatása a kolozsvári egyetemen az eddigi szokás szerint összeesik az új tanév ünnepélyes megnyitásával. Ezen kettős egyetemi ünnepély a lelépő rector beszámoló és az új rector megnyitó beszédjéből áll.

Nekem, mint lelépő rectornak feladatomból számolni azon számos mozzanatról, melyek a helybeli F. J. Tud. Egyetem életében a lefolyt tanév alatt előfordultak, és a melyekből úgy a felsőbb tanhatóság, mint az egyetemünk iránt érdeklődő tisztelt közönség azon kellemes meggyőződést szerezheti, hogy egyetemünk minden irányban törekedett magas feladatának eleget tenni. Mielőtt ezt a kedves tisztet teljesítem, tisztelt tanártársaimhoz fordulok, hogy újra megköszönjem szives bizalmukat, mely-

lyel e kitüntetésben részesítettek és ez alkalommal is kifejezzem köszönetemet a múlt évi egyetemi tanács összes tagjainak szives elnézésükért és támogatásukért, valamint hathatós közreműködésükért, miáltal rectori tisztem teljesítése tetemesen megkönnyebbítettett.

Az egyetem életében első tényező a tanári testület és az egyetemi polgárság, azért is mindenk előtt ezekről kell megemlékeznem. Magában a tanári testületben az 188³/₄-ki tanév alatt a következő változások történtek:

Hilibi Dr. Haller Károly, az osztrák magánjog ny. r. tanára, Kolozsvár szab. kir. város polgármesterévé megválasztatván, a vallás- és közoktatási minister ur ő nagyméltóságától f. évi augusztus 1-én 28097 sz. a. kelt rendelettel egy évi szabadságot nyert.

Dr. Kiss Mór, nagyszebeni jogakadémiai rendes tanár pedig ő nagyméltóságának f. évi július hó 29-én 26030 sz. a. kelt rendeletével szolgáltatételre ezen kir. tud. egyetemhez rendeltetett át.

Végre Dr. Szilasy Gergelyt, a román nyelv és irodalom ny. r. s a sémi nyelvek jogosított tanárát ő nagyméltósága f. évi július hó 17-én 25654 sz. a. kelt rendeletével a jövő 188⁴/₅. tanév tartamára mindennemű egyetemi hivatalos teendőtől fölmentette.

Dr. Réthy Mór, a mennyiségtani természettan ny. r. tanárát Ő császári és apostoli királyi Felsége 1884. évi ápril 26-án legfelsőbb elhatározásával az elemi mennyiségtani tanszékre áthelyezni, Dr. Vályi Gyulát a partialis differentialis egyenletek

elméletének, valamint az újabb algebra és geometriának magántanárát pedig a mennyiségtani természet-
tan ny. rendkívüli tanárává legkegyelmesebben ki-
nevezni méltóztatott.

Magántanári képesítést nyertek: Dr. Szabó Gyula, Magyarország közjogából; Dr. Hintz György, a gyógyszerészeti műtanból és Dr. Bikfalvi Károly élet- és szövettani tanársegéd a szövettanból.

Tanársegéddé választottak Dr. Friedrich Alajos a kórboncztani tanszékhez, Berenczei Dr. Kovács Sándor a törvényszéki orvostani tanszékhez, Dr. Héjja Kálmán a közegészségtani tanszékhez, Dr. Pataky Leo a bőr- és bujakórtani tanszékhez és Mailand Henrik a kórvegytani tanszékhez. Állomásukon továbbra is megerősítettek: Dr. Benel János sebész-kórodai, Dr. Dada János állattani és Dr. Primics György ásványtani tanársegédek.

Mint mütőnövendékek működtek, és pedig mint ösztöndijasok: Dr. Köblös Lajos és Dr. Matusovszky András; mint tiszteletbeliek: Dr. Blaha Gábor és Dr. Póka Dezső (kilépett 1883. október 31-én.) Megemlítendő még a m. kir. honvédelmi ministertől berendelt mütőnövendék, Dr. Csáp Miklós m. kir. honvéd főorvos.

A vegyésznövendéki ösztöndíjakat a múlt tanévben is Dr. Gajzágó Sándor gyógyszerész és Jahn Károly okleveles tanárjelölt élvezték.

Tanárhelyettesítés egy történt. Dr. Brassai Sámuel ny. r. tanár nyugalomba lépése következtében a vallás- és közoktatási minister ő nagy-

méltósága 1883. szeptember 27-én kelt 30740. sz. rendelete alapján tanszékét Dr. Martin Lajos ny. r. tanár és Dr. Vályi Gyula magántanár helyettesítették.

Az egyetemen működő összes tenező a múlt tanévben állott: a jogi karban 12 rendes, 2 magántanár és 2 előadóból; az orvosi karban 12 rendes és 5 magántanárból; a bölcsészeti karban 11 rendes, 1 rendkívüli, 3 magántanárból és 3 szaktanítóból; végre a mennyiségtan-természettudományi karban 7 rendes, 1 rendkívüli és 4 magántanárból.

Tanársegéd működött az orvosi karnál 11, a mennyiségtan-természettudományi karnál 6. Műtőnövendék volt 5, vegyésznövendék pedig 2.

Eszerint az összes tanerők létszáma a múlt tanév végén volt 43 rendes, 2 rendkívüli és 14 magántanár, továbbá 2 előadó, 3 szaktanító, 17 tanársegéd, 5 műtő és 2 vegyésznövendék. Ezekhez járult 1 mechanikus, 1 főkertész, 1 főbába és egy gépész a vegytani intézetnél.

A jog- és államtudományi kar tanereje tehát 1 magántanárral, az orvosi karé pedig 2 magántanárral szaporodott. A mennyiségtan-természettudományi karnál, mint már fentebb jeleztem, egy magántanár rendkívüli tanárrá neveztetett ki.

A kezelő hivatali személyzetben is történt változás. Csiky József rectori irnok megbetegedvén, nevezettet Balogh János bölcsészeti és mennyiségtan-természettudománykari díjnok helyettesítette, kinek helyébe ideiglenesen Juhász Sándor díjnokot fogadtam fel.

Folyó évi június 17-én 18986 sz. a. kelt mi-

nisteri rendelettel az egyetemi gazdasági gondnok mellé az ezen hivatalnál nagyon felszaporodott gazdasági és irnoki teendők miatt a tanács ajánlatára egy forint napi díjjal egy díjnok engedélyeztetett, mely állomásra a gondnok ajánlatára Lápósy Árpádot fogadtam fel.

Süss Nándor egyetemi mechanikus a vallás-és közokt. minister úr által f. é. június 16-án 18235. sz. a. kelt rendeletével a Budapesten létesítendő országos központi mechanikai műhely és iskola szervezésével és vezetésével bízván meg, f. é. június végével itteni állásától felmentetett.

Ezen állomás mielőbb betöltése végett az egyetemi tanács a minister úr felhívására és a mennyiségtan-természettudományi kar ajánlatára javaslatát már felterjesztette, úgy, hogy ezen ügynek kedvező elintézését a legközelebbi időben várhatjuk.

A nyilvános rendes, rendkívüli és magántanárok, előadók és magántanítók a tanév I. felében hirdettek 1) a jog- és államtudományi karban 26 tantárgyból 100 előadási órát, 2) az orvosi karban 32 tárgyból a gyakorlatokkal együtt 135 órát, 3) a bölcsészeti karban 37 tárgyból 95 órát, 4) a mennyiségtan-természettudományi karban 37 tárgyból a gyakorlatokkal együtt 231 órát, összesen 126 tárgyból 561 órát.

A II. félévben: 1) a jogi karban 29 tárgyból 96 órát, 2) az orvosi karban 39 tárgyból a gyakorlatokkal együtt 151 órát, 3) a bölcsészeti karban 38 tárgyból 90 órát, 4) a mennyiségtantermészettudományi karban a gyakorlatokkal együtt 229 órát, összesen 140 tantárgyból 566 órát.

Ezen hirdetett előadásokból azonban nem tartott meg az I. félévben az orvosi karban 4 collegium 15 órával, a bölcsészeti karban kettő 4 órával, a mennyiség-tan-természettudományi karban két hirdetett gyakorlat. A II. félévben: az orvosi karban 3 collegium 9 órával, a bölcsészeti karban 6 collegium 14 órával. Ezek leszámításával a hirdetett előadásokból megtartott az I. félévben 118 heti 464 órával, a II. félévben 131 heti 543 órával.

A tanárok és tanársegédek irodalmi munkásságát az elmúlt tanév alatt a függelékben közölt részletes kimutatás tünteti fel. Az orvosi kar a királyi törvényszékek felhívására a múlt tanév alatt 14 esetben adott fölülvéleményt, amelyeknek részletes kimutatása szintén a függelékben található.

Kitüntetésekben vagy megtisztelő megbízásokban a tanári testület következő tagjai részesültek: Dr. Berde Áron ny. r. tanár a kolozsvári unitárius collegium, Dr. Jenei Viktor ny. r. tanár a székely-udvarhelyi, Dr. Kolosváry Sándor ny. r. tanár a zilahi, Dr. Imre Sándor ny. r. tanár a debreczeni és hódmezővásárhelyi, Dr. Szabó Károly ny. r. tanár a nagyenyedi és szászvárosi és Dr. Szász Béla ny. r. tanár a kolozsvári és marosvásárhelyi reformatus collegiumban tartott érettségi vizsgálatokhoz küldettek ki, mint kormányképviselők.

Dr. Abt Antal ny. r. tanár pedig a székely-udvarhelyi, dévai, nagyváradi és aradi állami reáliskolák érettségi vizsgálataira miniszteri biztosul volt kiküldve.

Dr. Rózsahegyi Aladár ny. r. tanár a mi-

nisterium által az 188²/₃. évi berlini egészség- és mentésügyi kiállításához, mint magyar biztos kiküldetvén, ezen minőségben még a múlt tanév I. felében is működött és e miatt új tanszékét csak a II. félévben foglalta el.

Dr. Kanitz Ágost ny. r. tanár a miniszter ur ő excellentiájától a szentpétervári növénykiállítás megtekintése és ott szerzendő tapasztalás végett 500 forint úti költséget nyert. Nevezett tanár a kiállítás körüli működése alkalmából az orosz császári harmadosztályú Szt.-Anna rendjével lón kitüntette.

Dr. Koch Antal ny. r. tanár a nm. ipar- és kereskedelmi minister urtól megbízást kapott a Kálotaszegh vidéki hegységek földtani viszonyainak beható tanulmányozására és térképezésére, mely megbízatásnak a szünidő folytán meg is felelt.

A múlt tanév folyamán a második évtizedes pótlék élvezetébe léptek Dr. Haller Károly és Dr. Groisz Gusztáv ny. r. tanárok. Első évtizedes fizetési pótléket nyertek Dr. Concha Győző és Dr. Réthy Mór ny. r. tanárok.

A joghallgatóknak tartott államorvostani előadásokért Dr. Belky János ny. r. tanár 300 forint, továbbá Dr. Martin Lajos ny. r. tanár évi 666 forint 66 kr, Dr. Vályi Gyula rendkívüli tanár pedig évi 400 forint jutalmat nyertek, utóbbiak utólagos havi részletekben az elemi mennyiségtani tanszék helyettesítéséért.

Dr. Mika Sándor magántanár, valamint Duret József és Kovács János magántanítók 300—300 frt jutalomban részesültek.

Dr. Szabó Gyula magántanárnak, továbbá

Dr. Koch Ferencz vegytani és Dr. Primics György ásványtani tanársegédeknek 1884. október 1-jétől kezdődőleg egyenkint 1000 frt külföldi utazási ösztöndíj engedélyeztetett.

Tamásy János egyetemi quaestor és Balázs Károly ellenőr egyenkint 80 forint jutalomban részesültek. Balogh János helyettes rectori irnok 50 frt, Korbuly Lázár jogkari díjnok 50 frt, Betegh Ferencz jogkari pedellus 40 forint, Szatmári Nándor rectori irodai szolgálta 40 frt, Desbordes Ödön, Faust Dániel és Tillier Ferencz szolgák 50—50 forint, Farkas Kálmán, Simon Sándor, Pongrácz Károly és Koncz György szolgák 40—40 forint, Eperjesi Antal, Zenker Arnold és Udvari József szolgák 30—30 frt segélydíjt nyertek. Összesen 630 frt.

Az egyetemi hallgatóságnak a múlt tanévi Almanachban részletesen közzé tett létszáma volt:

AZ I. FÉLÉVBEN:

a jogi karban	222	rendes,	13	rendkívüli,	együtt	235.
az orvosi karban	107	"	1	"	"	108.
a bölcsészeti karban	65	"	1	"	"	66.
a menny.-term.-tud. karban	26	"	7	"	"	33.
gyógyszerészettan hallgató						23.
				Összesen:		465.

A II. FÉLÉVBEN:

a jogi karban	216	rendes,	8	rendkívüli,	együtt	224.
az orvosi karban	103	"	1	"	"	104.
a bölcsészeti karban	57	"	1	"	"	58.
a matematikai karban	24	"	3	"	"	27.
gyógyszerész hallgató						23.
szülészettanuló						35.
				Összesen:		471.

E szerint az I. félév létszáma az előző évihez képest 9 főnyi gyarapodást, míg a II. félévben a létszám a megelőző évihez képest 11 főnyi apadást mutat.

A négy kar előtt a múlt tanévben következő vizsgálatok és szigorlatok tartottak:

1) A jogi kar tartott 81 első, 59 második alapvizsgálatot, 19 jogtudományi és 2 államtud. vizsgálatot és 106 szigorlatot.

2) Az orvosi kar 68 természetrajzi elővizsgálatot és 69 szigorlatot.

3) A bölcsészeti kar 10 szigorlatot és pedig 4 írásbelit és 6 szóbelit.

4) A matematikai kar 6 tudori és 11 első gyógyszerészi szigorlatot.

Ezen szigorlatok és vizsgálatok alapján kiállított a jogi karban 11 jogtudományi és 3 államtudományi, az orvosi karban 8 egyetemes orvostudori, 1 orvostudori, 1 sebésztudori és 2 gyógyszerésztudori, a bölcsészeti karban 6, a math. term. tud. karban 6, összesen 38, tehát az előbbi évinél 6-tal kevesebb tudori oklevél.

Továbbá kiállított az orvosi karnál 13 gyógyszerészmesteri és 35 bába-oklevél, a mennyiségtan-természettudományi karnál pedig 11 gyógyszerészi bizonyítvány.

Távozási bizonyítvány kiadatott: a jogi karban 17, az orvosiban 6, a kölcsészetiben 1, összesen 24.

Végbizonyítvány adatott a jogi karban 61, az orvosi karban 7, a bölcsészeti karban 8, a menny.-term.-tud. karban 3, összesen 79.

Az egyetemi hallgatók közül részint állami, ré-

szint különféle köz- és magánalapítványokból a lefolyt tanév alatt a függelékben mellékelt részletes kimutatás szerint, ösztöndíjt élveztek:

a jogi karból	16-an	4538	frt	—	kr.
az orvosi karból	21-en	4271	„	74	kr.
a bölcsészeti karból	19-en	4434	„	—	„
a m.-term.-tud. karból	17-en	5000	„	—	„
<hr/>					
Összesen:	73-an	18.243	„	74	kronyi

összegben.

TANDIJMENTESSÉGET NYERTEK:

I. FÉLÉVBEN:

	egészen félig		frt	kr.
a jogi karnál	16	20	551	67
az orvosi karnál	9	7	283	66
a bölcsészeti karnál	11	8	203	60
a menny.-term.-tud. karnál	5	6	136	94
<hr/>				
Összesen:	41	41	1175	87.

II. FÉLÉVBEN:

	egészen félig		frt	kr.
a jogi karnál	6	24	388	80
az orvosi karnál	6	16	368	61
a bölcsészeti karnál	5	9	154	55
a math.-term.-tud. karnál	4	7	141	—
<hr/>				
Összesen:	21	56	1052	96

tehát egész év alatt 2228 frt 83 kronyi összegben.

A Kolozsvár sz. kir. város alapítványából kitűzött pályázat eredménye egyetemünk múlt tanévi Actáinak 2-ik füzetében részletesen ismertetve lévén, itt elégnek tartom csak azt megemlíteni, hogy 29 pályázó közül 19-en nyertek pályadíjt, vagy kifejtett szorgalmukért kisebb összegű jutalmat, összesen 1345 frtban, mely összegből a jogi kar 5 hallgatójára 360 frt, az orvosi kar 6 hallgatójára 330

frt, a bölcsészeti kar 3 hallgatójára 220 forint, s a math. term.-tud. kar 6 hallgatójára 435 frt esett.

Ezen pályázat elég kedvező sikere, valamint a kimutatott vizsgálatok és szigorlatok eredménye és végre a kiállított tudori oklevelek kellő száma az egyetemi polgárság szorgalmáról és munkásságáról kétségtelenül tanuskodik.

A mi az egyetemi polgárság magaviseletét illeti, az egészben és nagyjában véve az akadémiai törvényeknek megfelelő volt, az egy szomorú esetet kivéve, mely a múlt tanév vége felé előfordult, a mikor a hallgatóság egy része a bölcsészeti kar egyik tanára ellen tömegesen tüntetett. Az egyetemi tanács az esetet szigoruan megvizsgálván, a kihágók közül ketten a senatus előtt, négyen pedig az illető (jogi) kar színe előtt dorgáltattak meg. Azonfölül az egyetemi tanács az összes résztvevők eljárása fölött rosszalását fejezte ki.

Az egyetemi tanács figyelmét a kihágás indokául szolgáltat események sem kerülték ki, s az egyetemi tanács a maga részéről mindent megtett, hogy eme bajok illetékes helyen kellő orvoslást nyerjenek. Azért alapos reményem van, hogy utódom a most megnyíló tanév végén azon kedvező helyzetben lesz beszámolójában, mint elődöm azt hirdethetni, hogy az egyetemi polgárság tizenegy éven át büszkeséggel őrzött szeplőtlen magaviselete és jó hírneve teljesen helyreállott.

Az előző tanévről egy fegyelmi büntetés maradt végrehajtandó.

Az egyetemi egyleteknek a múlt tanév alatti működéséről a következőket jelenthetem.

Az egyetemi kör rendes tagjainak száma volt 116. A kör tartott 7 közgyűlést, 12 választmányi ülést és 10 önképző köri ülést. Utóbbiakban összesen 36 előadás, felolvasás és szavallat tartatott. Az irott munkák közül 5 jogballgató hetet, 4 bölcsészeti hallgató hetet és 3 mennyiségtan-termeszettud. kari hallgató kilenczet készített. A munkák közül 3 érdemkönyvvel, 4 pedig jegyzőkönyvi dicsérettel lett kiüntetve.

A kör évi bevétele tett 1286 frt 6 krt, a kiadás pedig 1205 frt 85 krt. Pénztármaradvány 80 frt 21 kr.

Az egylet a múlt tanév alatt is, az egyetemi tanács ajánlatára, a vallás- és közoktatási minister ő nmgától 600 forintnyi államsegélyben, Kolozsvár szab. kir. város tanácsa részéről pedig tűzifa beszerzésére 30 frtnyi adományban részesítettetett.

Az egylet alapvagyona adomány útján 1 drb 50 frt névértékű kolozsvári lövölde részvénnyel, a könyvtár pedig 20 drb munkával gyarapodott.

A joghallgatók segélyegyletének a múlt tanévben 161 rendes tagja volt. Tartatott 2 rendes, 2 rendkívüli és 8 választmányi ülés. Az évi bevétel 684 frt 29 kr, a kiadás pedig 466 frt 87 kr volt. 19 joghallgató összesen 389 frt 72 krnyi összegű segélyben részesítettetett. Az alaptőke 217 frt 42 krral szaporodott, s a törzsvagyon ehhez képest 7052 frt 70 krt tesz. Az egyleti könyvtár 12 kötetel gyarapodott.

Az orvostanhallgatók segélyegyletének a múlt tanévben 93 tagja volt. Tartatott 1 alakuló, 10 rendes, 4 rendkívüli és 1 bezáró köz-

gyűlés. A segélyzésre szánt pénzből könyvek vásároltattak 108 frt 55 kr értékben. Az egyleti vagyon 4199 frt 23 kr-ra rug. A könyvtár állott 541 kötet és 250 füzetből.

A középtanodai tanárjelöltek segélyegylete, miután az alaptőke még nem érte el az alapszabályok szerint az e célra megkívánt magasságot, működését még nem kezdette meg. Az egylet vagyona ez idő szerint 780 forint.

A gyógyszerész-hallgatók segélyegyletének a múlt tanévben volt 22 rendes és 1 rendkívüli tagja. Az egylet tartott 12 rendes, tudományos felolvasásokkal egybekötött közgyűlést. Az évi bevétel 150 frtot, a kiadás 11 frtot tett. Kölcsönök biztosíték mellett 80 frt erejéig adattak. Az egyleti vagyon 1468 frt 16 kr. A könyvtár 40 kötetből áll. A segélyezés az alapszabályok értelmében még nem volt megkezdhető.

Az egyetemi dalegylet alapszabályai jóváhagyatván, működését megkezdette és 79 tagot számlált az egyetemi polgárok között. Az egylet négy ízben működött nyilvánosan, részint hangversenyeken, részint más ünnepélyek alkalmával. Tartatott 4 közgyűlés és 5 választmányi ülés. A pénztári bevétel 85 frt 91 krt, a kiadás 62 frt 64 krt tett.

Az egyetemmel kapcsolatos m. k. középtanodai tanárképezdében az 188³/₄. tanév első felében volt 16 ösztöndíjas rendes és 7 rendkívüli tag, 6 előkészítő éves és 12 vendég, összesen 41 egyetemi hallgató. A második félévben 16 ösztöndíjas rendes és 9 rendkívüli tag, 6 előkészítő éves 14 vendég, összesen 45 egyetemi hallgató.

Tanárképezdénk a lefolyt tanévben kiváló mértékben részesült a magas kormány támogatásában. A minister ur ő nmlga ugyanis 1884. február 21-én 7007. számú magas rendeletével kegyesen utalványozta a tanárképezde és tanárvizsgáló bizottságnak közösen bérelt helyiségeire, továbbá a két intézetnek közös napdíjasa és szolgálja számára a rendszeresített illetékeket, nem különben 500 forintot a helyiség berendezésére. F. é. márczius 27-én pedig 12528. sz. magas rendelettel 1500 forintot kegyeskedett kiutalni rendkívüli felszerelési költségek címén, még pedig főleg a földrajzi tanításhoz és gyakorlatokhoz szükséges eszközökre.

A helybeli országos közép tanodai tanárvizsgáló bizottságnál 188³/₄-ben tartott tanári vizsgálatok eredményét a III. függelék alatt közölt kimutatás tünteti fel.

Az egyetemi tanítás segédeszközeinek és az egyes intézetekben történt változtatásoknak, illetőleg javításoknak ismertetésére térvén át, mindenek előtt az egyetemi könyvtárról kell szólnom, mely az összes tanári testület és egyetemi polgárság érdekeit egyiránt szolgálja.

Könyvtárunk évi rendes átalánya 4000 frt volt, melyhez járult az egyetemi új hallgatók beiratási díjának a quaestori hivatal által a könyvtár javára beszolgáltatott fele 171 frt 15 krban.

Az országgyűlés által könyvtárunk részére 1880-tól kezdve 1883-ig 4 évre összesen 12000 forintban megszavazott rendkívüli dotatióból az 1883-ik évre eső utolsó 3000 frtos részlet a lefolyt tanévben használtatott föl. Ezen összegekből a könyvtár

részére 827 kötet szereztetett, különös gond fordítatván a fontosabb alapmunkák beszerzésére és tudományos folyóirataink hiányainak pótlására.

Tudományos intézetek, testületek, hatóságok és egyesek adományából könyvtárunk 503 kötettel gyarapodott.

Eszerint a könyvtár mult évi gyarapodása 1330 kötetet tett, miáltal a létszám 18000 kötetten felül emelkedett.

Olvasó termünk látogatóinak száma, kiknek részére az Erdélyi Múzeum 44000 kötetet meghaladó könyvtára is naponkint 5 órán át nyitva állott, naponkint 50-re tehető, és így a könyvtári forgalom folytonos emelkedést mutat. Házi használatra egyetemünk hallgatói közül lezkekönyveik letétele mellett 261-en vittek ki könyveket az egyetemi és muzeumi könyvtárból.

A könyvtár hivatali személyzetnek a folyvást szaporodó munkával arányban teljességgel nem álló csekély létszáma szaporítása végett egyetemi tanácsunk indokolt fölterjesztésére a nm. minister ur a könyvtáróri állomás betöltését, mely már az 1872-diki költségvetésben rendszeresített, közelebbi leiratában engedélyezte. Ennek következtében az égető szükségén rövid időn segítve lesz, s könyvtárunk még ez év végéig egy képzett szakembert fog nyerni, kinek munkaerejével a szakcatalogusok megkezdett munkájának befejezése a jövő tanév alatt végre lesz hajtható.

Könyvtárunk helyisége a folytonos gyarapodás miatt már a lefolyt tanév alatt szűknek mutatkozott; ezen sok alkalmatlansággal járó baj azonban

legközelebb orvosolható lesz, ha a könyvtári helyiségtől elszakított azon szoba, mely eddig mechanikai műhelynek volt használva, e célra más helyiség rendeztetvén be, a könyvtár rendelkezésére vissza fog bocsátatni.

Egyetemi intézeteink fejlesztéséről a következő örvendetes mozzanatokat sorolhatom elő.

Az új boncztani intézetek nagy mérvű telekrendezési munkálatai, melyeknek költsége 29,791 forintban volt megállapítva, H o r v á t h testvérektől f. é. tavasszal elkészült, az intézetek felépítése 1884. május 12-én meg is kezdetett, és ha a talajviszonyok akadályokat nem gördítenek az építők elé, a nagy épület még ez ősszel fedél alá kerül. A nagy épület különböző munkálatainak végrehajtása részben helyi, részben más vállalkozókra és iparosokra bízott, név szerint:

1) a kőfaragó munkák 14930 frt 20 krral kolozsvári kőfaragó mesterre, ifjabb N a g y Jánosra;

2) a palafedő munkák 6732 frt 7 krral budapesti vállalkozóra, U m b a c h Rezsőre;

3) a föld- és kőműves-munkák 111,036 frt 61 krral, valamint az ácsmunkák 8680 frt 90 krral helybeli vállalkozóra, M a e t z Frigyesre;

4) végre a vasöntő-munkák 11845 frt 15 krral és a bádogos-munkák 3772 forint 22 krral a S c h l i c k-féle budapesti részvénytársulatra.

Az új boncztani intézetekkel szomszédos T o m p a-féle telek kisajátítására a nm. minister ur 31968. sz. a. 17000 frtot utalványozott.

Ezen nagyobb összegeken kívül egyes intézetek fejlesztésére kisebb összegeket is utalványozott

a miniszter ur ő nmlga. Így a közegészségtani intézet átalakítására, berendezésére és felszerelésére 5098 frt 19 krt; a természettani intézet dynamo-elektrikus gépének és a hozzá való gázmotornak beszerzési költségének fedezésére mint másodlik részletet 1000 frtot; a vegytani intézet részére műszerek beszerzésére 1000 frtot; a törvényszéki orvostani intézet felszerelésére 800 frtot; az állattani intézet épületének javítására 852 frt 4 krt; a természettani intézet részére néhány készülék beszerzésére 500 frtot; a kórvegytani intézet felszerelésére 300 frtot; az élet- és szövettani intézet általánynak pótlásául 300 frtot, a növénytani intézet tantermének javítására 186 frt 12 krt; az orvoskar decani hivatal butorzatának kiegészítésére 179 frt 80 krt. Az állatorvostani intézet általánya 300 frtról 500 frtra emeltetett.

Végre még egy olyan eseményt van szerencsém a tisztelt gyülekezetnek bejelenteni, mely egészségügyi tekintetben nemcsak az egyetemre, hanem az egész városra nagy fontosságú és ezen oknál fogva kétszeresen örvendetes. Értem az egyetemi főépületben levő, egészség-veszélyeztető primitív árnyékszék-rendszert, melynek eltávolítása és egy új czélszerűnek felépítése végett az egyetemi tanács már három év előtt szólította fel a helybeli építészeti hivatalt, a szükséges tervek és költségvetések elkészítésére. Három hosszú évi vajudás és sürgetés után a tervek a múlt tanév vége felé végre elkészültek és a szünidőben a költségvetéssel együtt a miniszter urnak helybehagyás és a szükséges összeg kegyes utalványozása végett felterjesztettek.

Az új árnyékszék tonnarendszerrel való felépítése, a réginek kitakarítására és a rectori helyiség-nél levő árnyékszék szellőztetésére a nmlg. minister ur f. é. aug. 13-án 25546. sz. a. kelt magas rendeletében összesen 8307 frt 66 krt engedélyezett, meghagyván egyuttal az egyetemi tanácsnak, hogy a régi, kitakarított helyiség (a mechanikai műhely számára) átalakítására részletes költségvetést készítsen és terjeszsen fel fölülvizsgálás és a szükséges összeg utalványozása végett. Az új árnyékszék felépítése Maetz vállalkozó által már meg is kezdetett és a vele kötött szerződés értelmében hat hét alatt készen lesz.

Kivánatos volna, hogy más testületek, hivatalok, intézetek és magányosok városi közegészségügyünk javítása végett kövessék az egyetem ezen példáját, és hogy az illetékes hatóságok a megszkott indolentiát magokról lerázva, ez irányban a kellő erélylyel és szigorral tegyék meg kötelességüket. Nincs se időnk, se okunk tovább is késedelmeskedni, ha meggondoljuk, hogy közös ellenségünk, a cholerajárvány, könnyen erre is veheti útját.

Az egyetemi rendes házi, irodai és hivatali költségek fedezésére rendszeresített évi 6820 forinton kívül az egyetemi épületek tisztogatására és különböző kisebb-nagyobb javításokra és átalakításokra a minister ur ő nmlga összesen 3912 frt 78 krt utalványozott.

Az elősoroltakból örömmel láthatjuk, hogy a nagyméltóságú vall. és közokt. minister ur a különböző szükségletek fedezésére a mult tanév alatt te-

temes összegeket bocsátott a kolozsvári F. J. Tud. Egyetem rendelkezésére.

Az egyetemi tanároktól az elhalt tanárok árvái segélyezésére két év előtt alakított T r e f o r t-alapítvány a múlt tanév alatt a tanári testület szíves adakozásából örvendetes gyarapodást nyert, úgy hogy az alapítvány jelenlegi vagyona 995 frt 13 kr készpénzből és 150 forint értékű papirból áll, mely összeg gyümölcsöztetés végett takarékpénztárban van elhelyezve.

Ezen utolsó rectori tisztem teljesítése után még egyszer kifejezem köszönetemet a múlt évi tanács összes tagjainak és mindazon kartársaimnak, kik rectori tisztem teljesítésében szíves jóindulatukkal, egyszerűségükkel és bölcs tanácsaikkal támogattak és ez által ez év emlékezetét rám nézve kedvessé tették. Köszönetemet fejezem ki továbbá az egyetem tisztviselőinek lelkiismeretes és pontos munkásságukért.

És most tisztelt tanártársam dr. C s i k i V i c t o r ny. r. tanárhoz, mint az 1884^{4/5}. tanévre megválasztott Rector Magnificushoz fordulok, kérve őt, hogy e diszes helyet foglalja el és szivemből kívánva neki, hogy kormányzása alatt egyetemünk fejlesztésében minél több és emlékezetesebb mozzanat forduljon elő.

I. Függelék.

Az egyetemi tanárok, tanársegédek irodalmi munkássága az 1883/4-ki tanévben.

I. Jog- és államtudományi kar.

Dr. Concha Győző ny. r. tanár.

„*Ujkori alkotmányok.*“ I. köt. 314 l. A magyar tud. akadémia könyvkiadó vállalata.

Dr. Farkas Lajos ny. r. tanár.

Tanulmányok a magánjog dogmatikájából. A jogügylet.

Dr. Haller Károly ny. r. tanár.

1. „*Gazdasági Jogisme.*“ II-ik átdolgozott kiadás. Budapest, 1884. Franklin-Társulat.

2. *Észrevételek* az által. magyar mjogi törvénykönyv tervezetének a *dologi jogot* tárgyazó részére. 143 l. Budapest, Franklin-Társulat.

3. *Ugyanaz a Kötelmi jog* általános részére. Közöltetik a „Jogtudományi Közlöny“-ben.

4. Az „*osztr. polg. törvénykönyv*“ még érvényes alakjában (sajtó alatt) Budapest Athenaeum.

Dr. Kolozsvári Sándor és dr. Óvári Kelemen ny. r. tanárok.

„*Corpus Statutorum Hungariae Municipalium*“ I. kötet 43 nagy 8-ad rét ivnyi nagyságban részletes összehasonlító,

utaló és felvilágosító jegyzetekkel ellátva. Kiadta a magyar tud. akadémia 1884.

Dr. Nagy Ferencz ny. r. tanár.

A magyar kereskedelmi jog kézikönyve, különös tekintettel a magyar birói gyakorlatra. III. füzet 465—708. l. Budapest, Athenaeum.

Ezenkívül több kisebb dolgozat bel- és külföldi folyóiratokban.

Dr. Óvári Kelemen, ny. r. tanár.

(Lásd dr. Kolozsvári nevénel.)

II. Orvostudományi kar.

Dr. Belky János, ny. r. tanár.

Közlemények a kolozsvári tud. egyetem törvényszéki orvostani intézetéből.

Dr. Belky János tanár. *A tiszta-esztári büntvád törvényszéki orvostani szempontból.* Orvos-természettudományi értesítő, 1884.

Dr. Kovács Sándor tanár-segéd. *Szinképi vizsgálatok, különös tekintettel a vér szinképre.* Orvosi Hetilap. Közegészségügy és törvényszéki orvostani melléklet 1884. 2. és 3. szám.

Dr. Bókai Árpád, ny. r. tanár.

1. *Tabes dorsalis. Légenysavas ezüst belső adagaira tüneti gyógyulás.* Nehány szó a légenysavas ezüst belső adagolásáról. Orvosi Hetilap, 1883. 43-ik szám.

2. *Reflectoria epilepsia gyógyult esete.* Nehány szó a reflectoria epilepsiáról. Orvosi Hetilap 1883. 47-ik szám.

3. *A szívburok-lemezek összenövésének két érdekes esete.* Orvosi Hetilap. 1884. 1-ső szám és Orvos-természettudományi értesítő 1883. III. füzet.

4. *Aphoristicus megjegyzések a szívmozgásokról.* Orvosi Hetilap. 1884. 24. és 25-ik szám és Orvos-természettudományi értesítő 1884. II-ik füzet.

5. Részt vett a Balogh Kálmán tanár által kiadott *Orvosi-Műszótár szerkesztésében.*

6. *A jodoform mérgezés tüneteiről állatoknál és embereknél.* Közli Dr. Kovács N. Lajos gyógyszerzeti tanársegéd. Orvostermészettudom. értesítő 1883. III-ik füzet.

7. *A hangyasav és hangyasavas natrium hatásáról az állati szervezetre.* Közli Dr. Kovács N. Lajos gyógyszerzeti tanársegéd. Orvos-természettudom. Értesítő 1884. III-ik füzet.

8. Véleményes jelentés a Nagymélt. V. és K. miniszterhez az *egyetemi tandíj-kérdésben.*

9. Véleményes jelentés és javaslat a nagyméltóságú V. és K. Miniszterhez a *gyógyszerészeti pályára készülő oktatásának reformálásáról.*

Dr. Davida Leo.

Közlemény a kolozsvári tud. egyetem leiró és tájbönczt. intézetéből. *Az embersziv idegsejtjei.* Dr. Szentkirályi Géza tanársegédétől. Orvos-természett. Értesítő. 1884. VI. kötet.

Dr. Géber Ede.

Krankhafte Veränderungen des Nagels und Nagelbettes. Ziemssens Handbuch der speciellen Pathologie und Therapie Bd. IV. X. p. 237—264.

Anomalien der Schweißdrüsen und ihrer Function. Ugyanott. p. 266—308.

Die durch thierische Parasiten verursachten Hautkrankheiten. Ugyanott p. 346—414.

Neurom. Ademan. Epithelioma melluscum und carcinom der Haut. Ugyanott, p. 507—617.

Közlemény a bőr- és bujakortani intézetből.

Részletes kimutatás az 1881—1883. évig a *bőr- és bujakóros osztályon gyógykezelt himlős betegekről.* Irta: Dr. Dáday Vilmos.

Dr. Genersich Antal ny. r. tanár.

Elnöki beszéd a kolozsvári orvosterm. t. társulat közgyűlésén. Orvos t. t. Értesítő IX. 174.

Adatok az amyloidos elfajulás kórtanához. Orvosi Hetilap 1884. 703 l.

Dr. Fridrich Alajos. *Uterus bicornis rudimentarius egy esete.* (*Uterus bipartitus Meyer.*) Orvos természettud. Értesítő. 1884. 145.

Dr. Klug Nándor ny. r. tanár.

1. *A vastagbél Lieberkühn-féle mirigyei váladékának emésztő hatásáról.* Orvos-természettudományi Értesítő 1883. évf Klug Nándor és Koreck József orvostanhallgatótól.

Ugyanaz németül: *Ueber die Aufgabe der Lieberkühnschen Drüsen im Dickdarne,* Archiv f. Physiologie, 1883. évf.

2. *A bőr szerepéről a szénsarkiválasztás körül békánál.* Orvos-természettudományi Értesítő 1884. évf. Ugyanaz németül: *Ueber die Hautathmung des Frosches,* Archiv f. Physiologie, 1884. évf.

3. *Hangképző szervünk bonc- és élettana,* két népszerű előadás. Orvos-természettudományi Értesítő, népszerű szak 1884. évf.

Az élet- és szövettani intézetből ezeken kívül megjelentek:

4. *A gyomoremésztés, mint sejtelkülönítő módszer,* Orvos-természettudományi Értesítő, 1883. évf. Dr. Bikfalvi Károly tanársegédétől.

Ugyanaz németül: *Beitrag zur Verwendung der Magenverdauung als Isolationsmethode,* Centralblatt f. d. med. Wissenschaften 1883. 46. szám.

5. *Összehasonlító görcsövi vizsgálatok az állati szövetek megemésztéséről gyomornedvben és hasnyálban.* Orvosi Hetilap 1883. évf. 50—52 sz.

6. *Az állati szövetek és szervek különböző emésztődése gyomornedvben és hasnyálban.* Orvos-természettudományi Értesítő. 1883. évf.

7. *A velős hüvelyü idegrostok szaruhüvelyeiről.* Orvos-természettudományi Értesítő. 1884. évf.

Ezeken kívül kisebb közlemények a „Centralblatt f. d. medic. Wissenschaften“-*, a Hoffmann-Schwalbe-féle „Jahresberichte über die Fortschritte der Anatomie und Physiologie“-*

az orvosi Hetilap- és a Természettudományi Közlönyben. Klug szerkesztette egyttal a „Kolozsvári Orvos-természettudományi Értesítő“ 1883-ik évfolyamának Orvosi szakfüzetét.

Dr. Purjesz Zsigmond ny. r. tanár.

A croupos tüdőlob kóroktana. Orvos term. Értesítő és Orvosi Hetilap. 1884.

Die Aetiologie der croupösen Lungenentzündung. Deutsches Arch. f. Klin. Medicin. 1884.

Dr. Rózsahegyi Aladár ny. r. tanár.

Hygienische Grundsätze bei der Reconstruction von Städten, mit besonderer Rücksicht auf Ungarn. Berlin 1884. Th. Fischer.

Dr. Engel Gábor m. tanár.

A meleg víz szülészeti gyógyértéke. Orv. term. tud. Értesítő. 1883. II. füzet.

Dr. Goth Manó m. tanár.

„Adatok a köldök-zsinor kórtanához“. Orv. Term. Értesítő 1883. Orv. Szak III. füzet.

Dr. Hintz György m. tanár.

A gyógyszerészek multja és jelene. Vegytani Lapok, 1882²/₃ 1-ső köt. 37. 105. l.

A telitékekről saturationes. Ugyanott 224—228.

„Gyógyszerészeti vegytan“ rovatában szakirodalmi közlemények ugyanott (Vegyt. Lapok 1. k. 59. 289 és 290. l.)

„Gyógyszerészeti vegytan“ rovatában 1884. II. köt. 47. 48 lapjain.

Dr. Bikfalvi Károly m. tanár.

Közlemények a kolozsvári tud. egyetem élet- és szövettani intézetéből:

A gyomoremésztés, mint sejtelkülönítő módszer. Orvos-természettudományi Értesítő. 1883. Orv. szak. III. füzet.

Az állati szövetek és szervek különböző emésztődése gyomornedvben és hasnyálban. Orv. term. tud. Értesítő 1883. Orv. sz. III. füzet.

Die Magenverdauung als Isolations-methode. Centralblatt für die medizinischen Wissenschaften. 1883. No. 46.

Összehasonlító görccsövi vizsgálatok az állati szövetek megemésztéséről gyomornedvben és hasnyálban. Orvosi Hetilap 1883. 50., 51., 52. szám.

A velős hüvelyű idegrostok szaru-hüvelyeiről. Orvostermészettudományi Értesítő. 1884. Orv. szak. II. füzet.

A magyar orvosi szakirodalom 1883-ban. Összeállítás. Orvos-term.-tud. Értesítő. 1884. I. füzet.

Apróbb közlemények a Természettudományi Közlöny életani rovatában. 1883. jun. aug. és novemberi füzet.

III. Bölcsészet-, nyelv- és történettudományi kar.

Dr. Felméri Lajos ny. r. tanár.

1. „Az érettségi vizsgálatok jelenleg és a jövőben.“ Az orsz. középiskolai tanáregyesület Közlönye 1883/4. november és deczemberi számában.

2. „Renaissance és Reformatio“ Prot. Egyh. és Isk. lap 1884-ik folyam 2. számában.

3. „A nő felső oktatása földrészünkön és másutt.“ A „Nemzeti Nőnevelés“ 1884. áprilisi füzetében.

4. „Az angol középiskolák életéből.“ „Magyar Tanügy“ 1884. októberi füzet.

5. „Középiskolai történelemtanításunk anomáliája.“ „Középisk. tanáregyesületi Közlöny“ 1884. áprilisi szám.

6. „A próbaévek gyakorló tanfolyama.“ U. ott a márcziusi számban.

7. *Apróbb czikkek* a „Tanáregyesületi Közlönyben“, a „Budapesti Hirlapban“, „Magyar Polgárban“ és másutt.

Dr. Finály Henrik ny. r. tanár.

1. „A latin nyelv szótára.“ Budapest Franklin Társulat“ 1884.

2. „*Indítvány egy magyar glossarium Latinitatis mediæ lítésítésére.*“ Századok. 1884. II. és III. füzet.

3. *Apróbb cikkek* a) a „Magyar Polgárban“, b) a „Budapesti Szemlében.“

Dr. Imre Sándor ny. r. tanár.

1. *A tudomány és művészet viszonya.* Guyan után. Sajtó alatt.

2. *Arany J. és Aristophanese.* (kéziratban)

3. *A nyelv romlása* (kéziratban)

Dr. Meltzl Hugo ny. r. tanár.

1. *Acta Comparationis.* Tot. ser. vol XV—XVI. 1884. évf. szerk. és kiadta.

2. *Fontes Comparationis.* Vol. VI. & VII. (1883—1884) szerk. és kiadta.

3. *Les trois L du Dante.* Nouvel essai d'un commentaire au chant I. de la DC. Florence—Kolozsvar 1883.

4. *Le mauvais oeil chez les Arabes.* (a Dr. Pitré-féle Archivio 1884. évf. I. fascicolojában, Palermo.)

5. *Vélemény egy német neologismusról* (a kolozsvári felsőbb keresked. Isk. Igazgatóságának 156—84. sz. a. intézett felhívására, levélben.)

6. *Entgegnung zur litterar. anzeige auf s. 87 des Korrespondenzblatts des Verein's für siebenbürg. Landeskunde III. Jahrg. 1880. p. 128—29.* (Nagy-Szeben.)

7. *Societas Comparationis.* Kolozsvar 1883. (röpv.)

8. *Solüdarität des Astarte- und Mulommacultus* Krit. Beitrag zur vergl. mythologie. ib. 1884.

9. *Das versteckte Präfix.* Neue grundlage der vergl. sprachforschung. ib. 1884.

10. *Shakespeare egy aesthetikai botlása* (A költő szület. CCCXX. évfordulójára, kapcsolatb. egyéb Shakespeareanával.) Acta Comp. p. 2589—2598. 1884.

11. *Magyarische Volksromanzen und volksballaden* I—II. ib. 1884. évf.

12. *Petőfi's ausgewählte Gedichte.* 2. verbesserte (!) Auf-

lage München, Artistisch-bibliograph. Anstalt s. a. (1883.) (A szerző tudtán kívül készült jogtalan utánnyomat.)

13. „*Petőfi Tigris és Hiéna*“ cz. tragédiájának első előadásáról irt ismertetés (Magyar Polgár 1883. nov. 6. sz.)

14. *Petőfi és Kolozsvár*. P. tragédiájának kolozsvári premiére-je alkalmával. Acta Comp. 1884. jan. sz.

15. *Petőfi jelszava*. Hat sorról hét cikk. „Magyar Polgár“ 1884. több február. száma (részben második lenyomat.)

16. *Petőfi vajjon tragoeda?* A segesvári csata XXXV. évfordulójára „Ellenzék“ több august. számában 1884.

17. *Petőfi nicht werth von ungarischen Universitäten gefeiert zu werden*. Authentische Dokumente stb. Wien, Faesy u. Frick k. k. Hofbuchh. 1874. (Uj kiadása 1884.)

18. *Petőfi Felhők*. Az Editio princeps diplomaticus hű lenyomata 1846-ból krit. jegyzetekkel. Kolozsv. 1884.

Dr. Szabó Károly ny. r. tanár.

1. *Béji magyar köngtár*. II. köt. (az 1473-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű hazai nyomtatványok könyvészeti leírása) Sajtó alatt.

2. *II. Endre fogsága 1292-ben*. (Századok 1884. II-dik füzet.)

3. *Az 1290-diki ó-budai országgyűlés végzése*. (Század. 1884. VI. füzet.)

Dr. Szamosi János ny. r. tanár.

1. *Latin olvasókönyv* a gymnasiumok I. és II. oszt. számára. Budapest 1885. (1884.)

2. *Görög nyelvtan* I. rész. Alaktan. Második javított kiadás. Budapest 1885. (1884.)

3. *Görög olvasókönyv* a gymn. V. oszt. számára. Második javított kiadás. Budapest 1884.

Dr. Szász Béla ny. r. tanár.

1. *Mc. Carthy „A mai Anglia története“*, fordítva a m. t. Akadémia könyvkiadó vállalata számára, sajtó alatt.

2. *„A halottas törvényszék előtt“*, előadva a Kisfaludy-

Társaság 1884. évi közgyűlésén, megjelent a „Budapesti Szemle“ 1884. áprilisi füzetében.

Dr. Ferenczi Zoltán m. tanár.

1. *Széchenyi István az 1825-iki országgyűlésen.* „Család és Iskola“ 1884.

2. *Széchenyi István „Naplói“* „Élet és Irodalom“ 1884.

3. *Józsika Miklós és a történelmi regény,* u. o.

4. *Vörösmarty „Fátyol Titkai“, Petőfi „Tigris és Hyéna“, Teleki László „Kegyencz“-éről és több más irodalomtörténelmi cikk az „Ellenzék“ 188³/₄. folyamában.*

5. *Észrevételek Bánk-bán jelleméről a Katona József tragodiájában.* Megjelent az Erdélyi Muz.-Egylet bölcsélet-, nyelv- és történelem-tud. szakosztályának kiadványai I. kötetében.

6. *„Arany kakas.“* Népdráma 5 felv. előadott többször a kolozsvári nemzeti színházban.

Dr. Miksa Sándor m. tanár.

1. *A pápaság felemelkedése a XI. században.* Három közlemény a „Budapesti Szemle“ 81, 82, 83. számaiban. 1883. évi folyam.

2. *Az investitúra kérdése a pápaság és császárság első küzdelmében.* Értekezés, megjelent az Erdélyi Muzeum-Egylet bölcsélet-, nyelv- és történelemtudományi szakosztályának kiadványai I. kötetében.

IV. Mennyiségtan-természettudományi kar.

Dr. Abt Antal ny. r. tanár.

1. *A hang interferentiája.* Kolozsvári orvos-természettud. társ. 1884. január havában.

2. *Az erő átvitele electromosság által.* Rectori megnyitó beszéd 1883. szept. 11-én.

3. *A Mócsi meteorhullás csillagászati viszonyairól szóló akadémiai német értekezésnek ismertetése a kolozsv. orvos természettud. társ.-ban 1884.*

Dr. Entz Géza ny. r. tanár.

1. *A nápolyi öböl csillószőrös ázallék állatkái.* Orv. természettud. Ért. VIII. évf. Természettud. sz. III. füz. Kolozsvár 1883.

2. *A tordai és szamosfalvi sótavak ostorosai.* (Flagellata) Két könyomatu táblával. Term. rajzi füzetek VII. köt. Budapest 1883.

3. *Die Flagellaten der Kochsalzteiche zu Torda und Szamosfalva.* U. a.

4. *A „Protista“ és „Véglény“ kifejezések ügyében.* U. o.

5. Szaniszló Albert: *„Vezérfonal a gazd. tanintézetek és akad. állattani (kiválsólag rovar-tani) előadásaihoz.“* Birálat. Term. rajzi füzetek VIII. köt. Budapest 1884.

6. Darwin *„The Descent of man“* című munkájának II. része. Fordítás. Kiadja a magyar kir. természettud. társ. könyvkiadó vállalata. Budapest 1884.

7. Szerkesztette a „kolozsvári orvos-természettudományi közlöny“ népszerű szakát.

8. *Über Infusorien des Golfes von Neapel.* Mittheilungen aus der Zoologischen Station zu Neapel. V. Bd. Leipzig, 1884. 6 könyomatu táblával (sajtó alatt.)

Dr. Fabinyi Rudolf ny. r. tanár.

Eredeti értekezések. 1. Kísérletek Dichinolin synthesisére.

2. Az Eczetsavas aetherek fölbömlása magasabb hőmérséknel (két értekezés).

3. A talajviz nagymérvü megfertöztetésének egy esete, előidézése huzamos talaj szennyezés által.

4. Aranyéresek törvényszéki vegyi vizsgálata (kivonat).

5. A Jod behatása Natrium alkoholatra Benzólos ól-
datban.

6. Dumas és Wurtz. (Nekrolog)

7. A bivaltej chemiai alkata.

Azonkivül 80 a külföldi vegyi irodalmára vonatkozó különböző terjedelmü ismertetés tölem és tanársegédeimtől, Koch Ferencz és Gáspár Jánostól.

Valamennyi közlemény megjelent a „*Vegyvtani Lapok*“ 1883. szeptembertől 1884. júniusig terjedő számaiban.

Dr. Koch Antal ny. r. tanár.

1. Jelentés a kolozsvári szegélyhegységben az 1883. évben végzett földtani részletes fölvételről. (Egy geológiai szelvénnel) Földtani Közlöny XIV. k. 1884. 4—8. f. 213—233. l.

2. Bericht über die im Klausenburger Randgebirge im Sommer 1883. ausgeführte geologische Specialaufnahme (Mit einem geologischen Profile) Földtani Közlöny XIV. kötet 1884. 4—8. füz. 368—391 l.

3. Ásvány-földtani vizsgálatra vonatkozó jelentések. I. Jelentés a szindi fehér agyag ásvány-földtani vizsgálatának eredményéről. II. Jelentés az erdélyi muzeum-egylet igazgató-választmányának megbízásából a múlt nyáron tett ásványgyűjtő kirándulások eredményeiről. Orvos term. tud. Értesítő. II. Term. tud. szak. 1883. VIII. évf. III. füzet 245—260 lap.

4. Kolozsvár és vidéke talaj- és forrás viszonyairól. (Egy földtani térkép melléklettel) Orv. term. tud. Értesítő III. Népszerű előadások. 1883. VIII. évf. IV. sz. 87—109 l.

5. Erdély ásványainak kritikai átnézete. (két közlemény) Orv. term. tud. Értesítő II. Term. t. szak. 1884. IX. évf. I. füz. 1—52 lap.

6. Erdély tertiär echinidjei (előleges közlemény.) Orv. term. tud. Értesítő. II. Term. t. szak. 1884. IX. évf. I. füz. 84—90 l.

7. Előleges közlemény a közép cocén felső durvamészben újabban talált gerinczes maradványokról. Orv. term. tudom. Értesítő. II. Term. t. szak. 1884 IX. évf. I. füz. 91—94 l.

8. Szerkesztette az „Orvos Természettud. Értesítő“ természettudományi szakközvetit.

Dr. Vályi Gyula ny. rkiv. tanár.

1. *Integration einiger partieller differential-Gleichungen zweiter Ordnung.* (A Grunert-féle Archiv der Mathematik und Physik) 70-ik kötetében.

2. Zusatz zum Aufsätze: Integration einiger partieller Differentialgleichungen zweiter Ordnung (A Grunert-féle Archiv II. sorozata 1 kötetében.)

3. Többszörösen kollineár háromszögek kupszeleteknél. (A magyar tud. akadémia matematikai és természettudományi értesítője 1884. folyamában.)

Dr. Daday Jenő m. tanár.

1. Adatok a dévai vizek faunájának ismertetéséhez. Orv. term. tud. Értesítő 1884. évf. 1—32 l. I. Rajztábla.

2. Mikroskopisch präparirte Polythalamien aus continentalen Salzwässern. Mathem. und Naturwiss. Berichte aus Ungarn. p. 357.

3. Beiträge zur Kenntniss der Crustaceen-Fauna von Klausenburg und Umgebung. Mathemat und Naturwiss. Berichte aus Ungarn p. 348.

4. Neue Beiträge zur Kenntniss der Räderthiere. Mathemat. und Naturniss. Berichte aus Ungarn. p. 261—264.

5. Házi állataink eredetéről. Orvos term. tud. Értesítő VIII. évfoly. Népszerű szak 5 szám.

6. Adatok a Retyezát tavai Crustacea faunájának ismertetéséhez. Természetrajzi füzetek. VII. kötet. 41—73 lap. I. Rajzlap.

7. Adatok a Cilioflagelláták ismeretéhez. M. tud. akad. értekezések a term. tud. köréből. XIII. kötet 15 szám.

8. Über eine Polythalamie der Kochsalztümpel bei Déva in Siebenbürgen. Zeitschrift für wiss. Zoologie XL. Bd. Pag. 165—480. Taf. XXIV.

9. Catalogus Crustaceorum faunae Transylvaniae etc. Orv. term. tud. Értesítő IX. évf. 1—26 lap.

10. Házi állataink eredetéről. Nemzeti Nőnevelés X. évfolyam 1. és 2. füzet.

11. Uj adatok a Rotatoriák ismeretéhez. M. tud. Akad. Math. term. tud. közlem. XIX. köt. II. szám. 1 rajzlappal.

12. A Magyarországon eddig talált szabadon élő evezőlábú Rákok magánrajza. A magyar tud. Akad. által a Vitéz-alapból 1882. évben hirdetett pályázatnál dicsérettel ki-

tüntetett pályamű. M. tud. Akad. Math. term. tud. közlemények. XIX. köt. V. szám 4 rajzlappal.

Dr. Herbich Ferencz m. tanár.

Az erdély-romániai Kárpátok földtani térképe az európai geológiai térkép-készítő magyar bizottság számára.

Dr. Schaarschmidt Gyula m. tanár.

1. Némely Chlorosporeák vegetatív alakváltozásairól. Magyar Növénytan Lapok. Kolozsvárt VII. 1883. 79—80. sz. 103—113 l. IV tábl.

2. Adatok a Gongrosirák fejlődéséhez. U. o. 81 sz. 129. 138 l. V tábl.

3. Ueber die mikrochemische Reaction des Solanin. Zeitschrift für wissenschaftliche Mikroskopie und für Mikroskopische Technik. Braunschweig. I. 1874. i. 61—62 l.

4. Sejthártya-vastagodások és cellulin-szemek a Vaucheriák és Charáknál. Magyar Növénytan Lapok VIII. 1884. 83. sz. 1—13 l. I. tábl.

5. A protoplastok összeköttetésének és a sejtközi plasma előfordulásának néhány esetéről. U. o. 84. sz. 17—20 l.

6. A Zygnemaceák telelése. U. o. 85. sz. 33—37 l.

7. A protoplastok összeköttetéséről és a sejtközi plasmáról, különös tekintettel a Loranthaceákra és Coniferákra. U. o. 87. sz. 65—79 l. II—IV. tábl.

8. A legszokásosabb mikrochemiai reagensek, tekintettel a kolozsvári m. k. tud. egyetem növénytan intézetében használtakra. Vegytan Lapok (Kolozsvár) 1883. 10.—11. sz. 255—269 l.

9. A Bacteriumok jubileuma. Természettudományi Közöny (Budapest) XVI. 1884. 174. f. 67—68.

10. Az ércz- és papírpénzeken élő alsórendű növényekről. U. o. XIV. 1884. 178. f. 262—264 l.

11. Notes on Afghanistan Algae. The Journal of the Linnean Society. London. XXI. Botany No. 134. 1884. pp. 241—250. t. 5.

12. The mikrovegetion of Bank-Notes. Bulletin of the Forrey botanical Club. A Monthly Journal of Botány New-York XI. 1884. N. 9. 101—102 p.

Ismertette a külföldi szakirodalmat a Magyar Növény-tani Lapokban, — a magyar és román növénytani irodalmat a Botanisches Centralblattban (Cassel) s referált a magyar és és külföldi növénytani mikrographiai irodalomról a Zeitschrift f. Wissensch. Mikroskopie u. f. mikroskop Technik (Braunschweig) cz. szaklapban. 1884 tavaszán megbízatást és segélyezést nyert a Magyar Tudományos Akadémiától „A királyhágóntúli tőzegtelepek phycologiai megvizsgálására.”

Dr. Szaniszló Albert m. tanár.

1. Vezérfonál a gazd. tanintézetek és akadémiák állattani előadásaihoz. Kolozsvár 1884. 222 lap.

2. Kártékony rovarok. Praktikus gazdák és néptanítók, földmivelés, iskolák és vinczellériskolák számára. Kolozsvár 1884. 74 lap.

3. Könyvismertetés. (Dr. Margo. Az állatország rendszeres osztályozása.) Nemzet, 1883. decz 31.

4. A gazd. tanintézetek vizsgái. Gazdasági Tanügy. 1884. 3 füzet.

5. A kolozsvári Philoxera infekt. utolsó felvonása. Erdélyi Gazda. 1883. 51 sz.

6. A körtefa vértetüje. Erdélyi Gazda. 1884. 20. sz.

7. A k.-monostori vetőmagvizsgáló állomás. Erd. Gazd. 1884. 19 sz.

Dr. Primics György tanársegéd.

1. Ásványtani közlemények Erdélyből: I. Szabad ortoklas földpátok a Muntyele-mare granitjából. II. Stamolith Alsó- és Felső-Sebes vidékéről. III. Cyanit a fogarasi hegységben. A kolozsvári Orv. term. tud. Értesítőben.

2. A fogarasi havasok és a szomszédos Románia hegység geologiai viszonyai. (1 geologia térképpel és 5 szelvény-nyel.) Magyarul és németül. A m. k. földtani intézet évkönyvében.

3. Nehány erdélyi kőzet petrographiai vizsgálata, vonatkoztatva Foit Károly „a jövő geológiájára.“ A kolozsvári Orvos-term. tud. Értesítőben.

4. A keleti Kárpátok geologiai viszonyai, 2 szelvénynyel. Értekezések a term. tud. köréből. A magy. tudományos Akadémia kiadványaiban.

5. Az erdélyi határhegység geologiai viszonyai. Kivonatossan. A kolozsvári Orvos-term. tud. Értesítőben.

II. Függelék.

KIMUTATÁSA

a kolozsvári m. kir. tud. egyetem orvosi karához felülvéleményezésre beküldött törvényszéki orvosi eseteknek, tekintettel a beküldési helyre, az esetek nemére és az illető előadóra.

Tanév	Esetek neve és az illető előadó					BEKÜLDÉSI HELY	Esetek összesen
	Magzat elhajtás	Gyilkosság	Emberölés	Súlyos testi érstés	Vérvizsgálat		
	a.	b.	c.	d.	e.	f.	
1883/4	Maizner	Belky Gener- sich Belky Belky	Belky	Gener- sich Brandt Szilágyi Géber Brandt Belky	Belky	Bókai	14.
						<p>Marosvásárhelyi kir. törvényszék (4) b. Belky János.</p> <p>Gyulafehérvári kir. t. szék (ad 493 ex 882—3) a. Maizner János.</p> <p>Gyulafehérvári kir. t. szék (ad 477 ex 882—3) d. Genersich Antal.</p> <p>Kézdivásárhelyi kir. törvényszék (72) c. Belky János.</p> <p>Nagyajtai kir. járásbíró- ság (132) b. Genersich Antal.</p> <p>Dévai kir. járásbíró- ság (213) e. Belky János.</p> <p>Kézdivásárhelyi kir. járásbíró- ság (254) f. Bokay Árpád.</p> <p>Ujgyházi járásbíró- ság (279) b. Belky János.</p> <p>Dévai kir. törvényszék (292) b. Belky János.</p> <p>Kézdivásárhelyi kir. törv.-szék (298) d. Brandt József.</p> <p>Marosludasi járásbíró- ság (307) d. Szilágyi Ete.</p> <p>Gyulafehérvári k. törvényszék (319) d. Géber Ede.</p> <p>Kézdivásárhelyi kir. törv.-szék (340) d. Brandt József.</p> <p>Gyergyó-szent-miklósi járásbíró- ság (414) d. Belky János.</p>	

III. Függelék.

K I M U T A T Á S

az 1883/84. isk. évben tartott tanárvizsgálatokról.

A) **ALAPVIZSGÁLAT.**

Alapvizsga		E r e d m é n y						Vallás				Állás		Visszalépés következtében elmaradt vizsgálatok száma	
Téli félév	Nyári félév	Kifünő	Dicséretes	Jó	Elégséges	Elodáztatott	Visszaútasított	R.kath.	G.kath.	Ev.ref.	Ev.luth.	Unit.	Tanárjelölt		Alkalmazott tanár
9	30	—	6	8	9	9	8	27	—	8	2	2	29	10	21
B) SZAKVIZSGÁLAT.															
9	24	1	12	14	3	—	3	13	1	12	3	4	20	13	16
<i>A kiadott tandri oklevelek száma: 23.</i>															

II.

BESZÉD,

MELYLYEL

DR. CSIKY VIKTOR

jog- és államtudományok tudora, köz- és váltó ügyvéd, az egyházjog és hűbérjog ny. r. tanára, a jog- és államtudományi karnak 1874/5 tanévben volt dekánja, az I. alapvizsgálati és az államtudományi államvizsgálati bizottság tagja. Kolozsvár város törvényhatósági bizottságának tagja; ezen egyetem e. i. rectora,

RECTORI SZÉKÉT ELFOGLALTA

ÉS AZ 1884/5. TANÉVET

M E G N Y I T O T T A.

Nagytekintetű egyetemi közgyűlés!

Minden tanév elején ünnepet ülünk: az együttes munkálkodás újra megkezdésének szép ünnepét!

A cél mely mindnyájunk szemei előtt lebeg, a feladat melyre hivatásszerűleg vállalkoztunk magas, felemelő, de egyúttal fáradhatlan önfeláldozó munkásságot igénylő is. Az igazságnak minden irányban való keresése, az elért eredménynek helyes rendszerbe foglalása és lehető legszélesebb körben terjesztése, szóval a tudományos működés ha egyszersmind sikeres is kíván lenni, olyas természetű, mely legtovább a megfogyott erőt visszapótló rövid pihenést enged. A huzamos szünetelés e téren veszélyes és igen könnyen visszaeséssé vagy hanyatlássá fajulhat!

Most tehát a midőn ilyen szabályszerű rövid pihenés után tanárok és tanulók ismét összegyűltek, hogy a folytonos tökélyesbülés útján megújult erővel és legjobb igyekezettel haladjanak tovább, ezen első találkozást méltán vélem oly ünnepnek mondhatni, mely a résztvevőket átható fennkölt elhatározás és nemes törekvésen felül a viszontlátás öröme által is megszenteltetik.

E megkezdendő tanévvel egyetemi életünk negyedik lustrumába lépünk.

A rövid mult mely hátunk megett áll, küzdelemteljes és fáradságos volt ugyan, de meggyőződésem szerint a méltányos várakozásoknak megfelelő eredmény még sem maradt el. Megküzdöttünk a kezdet nehézségeivel, leküzdöttük a helyenkint mutatkozó előítéletet és ellenszenvet, kitartó munkáságunk pótolni igyekezett az eszközök és felszerelés számos hiányait.

A mint ezt nagyérdemü elődöm beszámolójából is láthatjuk, egyetemünk a folytonos, bár lassu fejlődés útján örvendetesen halad előre. Zajtalan de eredményes működése által emelkedő bizalmat és elismerést kezd aratni.

A jövőbe annál nagyobb megnyugvással tekinthetünk, mert bölcs törvényhozásunk áldozatkészsége és a magas kormány jó indulatu pártfogása és segélye legszebb reményeink fokozatos megvalósulását biztos kilátásba helyezik.

Egyetemünk felvirágzásának egy másik alap feltétele, hogy mindazok kik az intézet vezetésére lettünk hivatva, fáradhatlan törekvéssel működünk közre a közös cél elérhetése érdekében. — Ezért bizalommal fordulok önökhöz mélyen tisztelt tanártársaim — a kiknek nagyra becsült és általam örök hálával fogadott egyhangu bizalma e tanévre az ügyek vezetésével ruházott fel — azon őszinte kéreással, hogy nehéz feladatom betölthetése céljából bölcs tanácsukkal és jóindulatu segédkezéssel támogatni kegyeskedjenek! — Magam részéről állhatatosan ígérem, hogy fogyatékos erőim öszszeségét szeretett a l m a m a t e r ü n k szolgálatának szentelendem!

Hódolva azon tiszteletre méltó szokásnak, mely szerint a hivatalba lépő rector ez ünnepélyes alkalmat valamely szakmájához tartozó kérdés megvilágítására használja fel, értekezésem tárgyául a 15-ik évszáz azon nagyszabású reform mozgalmainak méltatását választottam, melyek az egyházéletbe becsúszott számos és kiáltó visszaélések orvoslása mellett az egyház-alkotmány gyökeres megváltoztatását is céllozták.

Az ős egyház-szerkezet tudvalevőleg az egyes püspöki egyházaknak önálló működést engedett ugyan, de e mellett nem nélkülözte azon szerveket sem, melyek a közös cél elérhetése tekintetében együttműködést és közös erő kifejtést tettek lehetségessé. Ilyenek voltak az egész egyházat érdeklő ügyekre nézve első sorban az egyetemes zsinatok; a kisebb közületek érdekeit illetőleg pedig a még korábban kifejlett különböző részszerű egyházgyülekezetek, melyek a hitegység és a fegyelem fenntartásának leg-hathatósabb tényezőiként bizonyultak. — Csakhamar kifejlődött az egyes tartományok egyházi életének központjául szolgáló érseki hatóság, ezek fellett állottak az exarchák vagy primások és a legfőbb fokon a patriarchák. — Ez utóbbiak közt a rangbeli elsőséget már az első egyetemes Nicaeai zsinat Róma püspökének tulajdonítja, de a hatalomkörre nézve az egyes patriarchák között még semmi különbséget sem ismer.

Bár mily érdekes volna is nyomról-nyomra fegyellemmel kíséreni azon fejlődési processust, mely mellett ezen — alapjában véve — köztársaságinak mondható kormányalkat lényegében monarchikussá

változik, — bármennyire tanulságos is érdemleges méltatása a közönségesen pápaságnak nevezett egyházfőnökség kifejlődésének és azon nevezetes befolyásnak, melyet ez, az egyházi, állami és társadalmi életre gyakorolt, ezen világtörténelmi fontossággal bíró kérdések részletezése jelen értekezésem szűk körén kívül áll.

Gyakorlati czélok megvalósítására hivatott bármely intézmény feladatának csak úgy felelhet meg, ha a változó körülményekhez alkalmazkodó természetzerű fejlődésen megy keresztül.

Ezen szabály alól az egyház is annál kevésbé képezhetett kivételt, mivel a kinyilatkoztatás szervezetének és alkotmányának csak legáltalánosabb alapvonalait írja elő, de ezen változhatlan alapon belől a részleteket megállapítani, a változó viszonyok által igényelt módosításokat létesíteni a jogfejlés hivatott tényezőinek elútasíthatlan feladatát képezte. — Az idők végeig és a népek összességére kiterjedő céljait csak úgy érheti el, ha fejlődési és alkalmazkodási képességét nem tagadja meg.

Minden elfogulatlan szemlélő el kell hogy ismerje, hogy a pápaság is ilyen természetű fejlődésen ment keresztül. — A kereszténység első püspöke tekintélyében és hatalomban fokozatosan emelkedik mindaddig, míg előbb az egyházi, később a világi téren is századokon át domináló állást foglal el. — Hogy ezt elérhette, szükségképen előbb magában az egyházban kellett az elsőségen kívül valóóságos felsőbbiséget és joghatóságot kivívnia, csak azután gondolhatott arra, hogy magát egyszersmind a népek és fejedelmek világi fejévé is tegye. — I.

Miklósig — tehát a 9-ik évszáz közepéig — a pápák nem vindikálnak maguknak világi hatalmat; fő-törekvésük abban öszpontosúl, hogy az egyházat lehetőleg felszabadítsák a világiak befolyásától, abban maguknak a főhatalmat megszerezzék és általánosan elismertessék. Csakis, miután e téren nagy haladást tettek, főként a 11-ik évszázadtól kezdve, lépnek fel a világi körre is kiterjedő hatalmi igényekkel.

Valóban bámulatra méltó azon eszélyesség, kitartás és következetesség, melylyel ezen czélok megvalósítása felé törekedtek; — e téren gyakran ellenállásra is találtak; de épen az akadályok leküzdése közben bizonyítják be azon szellemi fölényt, mely által a középkor más hatalmi tényezői felett kimagaslanak. — Az ellenállás nem riasztja vissza; igényöket, követeléseiket fenntartják és fáradhatatlan kitartással megújítják; — ha az ellenállás veszélyes alakot ölt fel, a fenyegető vihar elől látszólagos engedékenység alakjában térnek ki, várva kedvezőbb időre, a mikor aztán legtöbbnyire czélt is érnek. — Minden kedvezőbb alkalmat felhasználva, céltudatosan fokról-fokra haladnak előre. A mig az egyházi téren a hatalom teljességét öszpontosítják kezeikben, addig az államokban — a hűbérrendszer mellett megosztott és határozatlan tartalmú hatalmi körök egymás ellen való felhasználása által — a valódi souverainitás kifejlődését késleltették. Meglepő azon ügyesség, melylyel a különböző erőket egymással szembe állítani és alkalmyszerüleg céljaikra felhasználni tudták; — az ellenszegülő államfővel szemben a hatalmas hűbérurakra és főpapságra számíthattak; az engedetlen főpapok ellen nem rit-

kán az uralkodókkal lépnek szövetségre, ezeknek némi kedvezményeket engedvén, segítségükkel a megtagadott engedelmességet kieroszakolják; a világi klerus ellen — ha a szükség úgy hozta magával — nagy sikerrel tudják felhasználni a kedvezményekkel és kiváltságokkal elárasztott szerzetes rendeket, a melyek a pápai hatalom kifejlesztésében amugy is igen nagy szolgálatokat tettek. Hatalmi törekvéseiket hol merész fellépés, hol eszélyes engedékenység, makacs ellenállás, vagy heves támadás által valósították meg.

Az emberiség fejlődésének minden elfogulatlan szemlélője el fogja ismerni, hogy a pápai hatalom századokon keresztül az erkölcsi rend megszilárdítása, a közművelődés előmozdítása és a barbár népek vallás-erkölcsi nevelése érdekében kiváló szolgálatokat tett. Az egyház egységének fenntartása, a minduntalan megújuló viszálykodások és szakadások megszüntetése csak úgy volt lehetséges, ha az egyházéletnek egy szilárd központja állittatik fel, mely tekintélyével és hatalmával a széthúzó elemeket összetartani képes. A barbar népek hittérítői is a római főpapnak a legtávolabb vidékekre is kisu-gárzó tekintélye alatt könnyebben győzhették le a gyakran felmerülő nehézségeket; a megalapított új egyházak tőle nyertek óltalmat és támogatást, zavarok vagy szorongattatások küzepette hozzá fordultak tanácsért, tőle kértek útastást és segélyt.

Magok a püspökök is készségesen elismerték azon jótékony felsőbbiséget, mely még akkor az idősb testvér vagy csaladfőnek jóakaratu vezetése és támogatása alakjában nyilvánult és csak később

kezdett minden önállóságot megsemmisítő korlátlan uralommá válni.

De másrészt a világi vonatkozású ügyek érdekében is látszott állani, az összes keresztény népek atyjaként tekintett pápa hatalmi fölényének kitejlesztése. Az ó világ romjai felett épített új államok mielőtt megszilárdulhattak volna, csakis egymás között folyton megújuló küzdelmek árán voltak képesek magukat fönntartani; ezen harcok kiméletlen kegyetlenségét szelidíteni, esetleg közbenjárása által azokat megelőzni vagy megszüntetni a keresztény népek közös fejének legnemesebb feladatai közé tartozott és a középkorban nemzetközi legfőbb bírónak elismert pápa igen gyakran érvényesítette ezen üdvös befolyását. A középkori államélet rendezetlen és fejletlen viszonyai mellett az uralkodó és alattvalók között gyakran felmerült viszályokat is nem egyszer elsimitják; hányszor látjuk őket a zsarnokság és elnyomatás ellen erélyesen fellépni, jogtalanságot, erkölcstelenséget megfenyíteni, akár a leghatalmasabb uralkodó, akár az egyszerű alattvaló követte legyen el azt! Tekintélyüket leginkább épen azáltal gyarapították, hogy hosszú időn keresztül egyaránt szószólói, védői voltak a jog- és igazságnak; a királyok előtt a népért, a nép előtt a királyokért érvényesítvén jótékony befolyásukat, az igaz ügyet legtöbb esetben diadalra segítették.

Tekintélyök és befolyásuk folyton növekedett addig, míg az erkölcsi rend érdekében vívott győzelmeikkel megelégedtek; a világra szóló küzdelmek és később a hanyatlás csak akkor következtek be, mikor a növekedő hatalom birtokától mintegy meg-

ittasodva, minden törekvésük az egyházi és világi téren egyaránt érvényesülő korlátlan uralom és anyagi hatalom megszerzésére irányúl.

Méltó csodálatunkat kelti fel amaz eszély, következettség és kitartás, melyet e czél megvalósítása érdekében az uralkodásban egymást felváltó legkülönbözőbb jellemek tanusítottak. A pápai széken bekövetkezett gyakori változások e hagyományos törekvéseken mit sem változtatnak. Találunk a pápák között hatalomra vágyó, türelmetlen, indulatos, imponáló akarakterővel és szívós erélylyel bíró egyéniségek mellett, szelid lelkületű, türelmes és békés hajlamu férfiakat; a ravasz diplomatát, a szervezés és kormányzás művészetének nagymesterét néha a szerzetes- sőt remete-élet után vágyakozó váltja fel; tudósok, doktrinäreek, a hitnek rajongó bajnokai és pogány-árnyalatu bölcsészek, a meggyőződésnek vértanui és az elvhűséget kigúnyoló, az eszközökben nem válogatós alakok, szóval az egyéni jellemnek minden lehető árnyalatai feltalálhatók soraik között. Egyetlen más sorozata az uralkodóknak ilyen különbségeket nem mutathat fel és a történelmi tények mégis azt tanusítják, hogy ugy az egyházi, mint a világi hatalom elnyerésére irányuló törekvéseikben — kevés kivétellel — mind annyian összetalálkoznak. Az utak és módok tekintetében találunk eltéréseket, de a politika vezéreszméi ugyanazok maradnak és épen ezen szigoru következetességben rejlett a hagyományos törekvéseknek ellenállhatlan ereje.

De ezen — majdnem csak korlátlannak mondható — öszpontosítása a hatalomnak nem bizonyult

áldást hozónak sem az egyházra, sem magára a papságra nézve. Különösen a 10-ik évszázdtól kezdve jelentkeznek az egyház életében azon visszaélések, melyek az egyes nagy pápák részéről tanusított bámulatra méltó erőkifejtés daczára, később valóságos botrányokká fokozódtak. Minden bajnak kútforrása azon körülményben található fel, hogy az egyes egyházak roppant vagyon birtokába jutnak és ezzel kapcsolatosan azok előljárói leglényegesebb kötelességeik elmulasztásával egészen elvilágiasodnak. Az addig fennállott vagyonközösség felbontatván, minden egyes hivatal önálló gazdag jövedelmet nyer; a főpapok kezdik életmódjukban, szokásaikban és erkölcsökben a világi hatalmasok példáját utánozni; székhelyeiktől gyakran éveken keresztül távol maradnak, egyházi kötelességeiket gyakran elhanyagolva, világi élvezetekbe sülyednek; politikai csel-szövényekbe, sőt személyesen vívott fegyveres küzdelmekbe elegyednek; az ököljog ezen sötét korszakában nem ritkán alig mutatják jobbnak magukat, mint bármely elvadult és csakis önző czéljait szemelőtt tartó lovag.

Könnyen elgondolható aztán, hogy ilyen előljárók mellett az alsóbb klerus is csak vagyon, hatalom és világi gyönyörök hajhászásába merül; a tudományok ápolása teljesen elhanyagoltatik, a valóság kezd üres alakoskodásá válni. A bajt tetemesen növeli az is, hogy az uralkodók és világi hatalmasok az egyházi hivatalok betöltése körül gyakorolt döntő befolyásukat pártérdek, anyagi haszon, tehát legnagyobb részt melléktekintetek által vezetve érvényesítették. Az ezen okokból származó

számos visszaélések megszüntetése kellett hogy legfőbb törekvését képezze mindazoknak, kik az egyházat fenntartani és áldásos működését lehetővé tenni óhajtották. Első sorban a pápa volt hivatva ezen óriási feladat megvalósítására és az, ki elég lelki erőt és tehetséget érzett magában, nem is késett a nagymérvű reformok keresztülvitelén egész odaadással munkálkodni. Hildebrand szerzetes, később VII. Gergely pápa — a világtörténet ezen kimagasló alakja — tekinthető e téren úttörőnek, a kinek számos nagynevű utóda csak nyomdokait követte.

Ő az egyház minden bajainak kútforrásául a simoniát tartotta, azaz, azon általánosan elterjedt rűt üzérkedést, mely főként az egyházhivatalok betöltésénél kapott lábra. Csak ezen visszaélés mellett juthattak merőben érdemetlenek, tudatlanok, minden vallásos és kötelességérzetet nélkülöző egyének egyházhivatalokba, a kik aztán az erkölcsi romlottságnak és a fegyelem teljes felbomlásának váltak okozóivá.

Ezen mélyreható bajokon a simonia ellen alkotott újabb, igen szigorú törvényeken kívül azáltal gondolt segíthetni, ha az egyházi életre és különösen a hivatalok betöltésére gyakorolt minden világi befolyást korlátozni és magában az egyházban minden hatalmat a pápaságban özpontosítani képes leend. Egész odaadással, szívós kitartással és törhetlen bátorsággal látott ideálja megvalósításához. Minden habozás nélkül bocsátkozott azon nagyjelentőségű, investiturai harcznak nevezett küzdelembe, mely a pápaság és császárság között négy

évtizednél tovább elkeseredetten folyt. Ezen első nagyobb mérkőzésnél a pápaság határozott győzelmet arat; — előbb a német birodalomban, később a többi európai főbb államokban is keresztül viszi, hogy a világi befolyás tetemesen korlátoltatott. Ugyanezen küzdelemközben fejlődik ki és ver gyökeret azon végzetes törekvés, hogy az egyházfőnökség egyszersmind az államok és uralkodók felett is rendelkező legfőbb hatalomnak ismertessék el. A 13-dik és 14-ik évszáz papáinak legfőbb célját már ezen hatalmi törekvések képezik; ennek rendelnek alá minden más érdeket. Azon végzetes tévedésbe esnek, hogy az egyház javát és céljait leginkább azáltal gondolják előmozdítani, minden visszaélést úgy vélnek megszüntethetni, ha korlátlan hatalmat nyernek úgy befelé az egyházi, mint kifelé a világi téren.

A másik főtévedés abban rejlett, hogy maga a nagy VII-ik Gergely is, az egyház romlásának legfőbb okait nem magában az egyházban, hanem azon kívül kereste, ámbár nem hiányoztak — közöttük a nagytekintélyű Damiani Péter — kik figyelmeztették, hogy „gyökeres javulás csak úgy eszközölhető, hogy ha annak első sorban maga a pápaság vetettik alá és a püspöki kar, valamint a császári tekintély is közreműködnek e nehéz munka keresztülvitelénél.“

Az eszmény, melyet Gergely és később III. Incze magoknak alkottak, magasztosnak modható, de valjon megvalósítható is egyszersmind?!

Nem lehet kétséges ugyanis, hogy ha a lelkiekre és a világiakra egyaránt kiható teljessége a

hatalomnak egy kézbe összpontosítatik, ez csak azon feltétel alatt válhatnék üdvössé, ha annak letéteményesei minden emberi szenvedélyektől és gyarlóságoztól ment, tökéletes lények volnának. Ily hatalom birtokában minden tévedés vagy hibás lépés orvosolhatlan bajokat szülne még akkor is, ha az illetőnél a jó akarat nem hiányzik; de az emberiség legszentebb érdekeinek veszélyeztetése, sőt valóságos romlása származhatnék abból, ha ilyen korlátlan hatalom szenvedélyes, önző vagy érdekhajhászó egyénre szállana. Már pedig azt, hogy a pápák között ilyenek is voltak, kétségbe vonni nem lehet és épen ezek leginkább bizonyították be, hogy a jelzett idealis törekvések a gyakorlati életben nem valósíthatók meg.

A mondottak valóságát a pápák története igazolja. A 13-ik évszázdtól kezdve a pápaság nagyban és egészben minden egyházi hatalmat egyesít magában; a közzsinat — az ős egyháznak ezen felséges souverain representatiója — a pápai akarat viszhangjává törpül; a partikularis zsinatok és az érseki hatóság leglényegesebb jogai egyik a másik után vonatnak el a pápaság részére; a püspöki hatalom megbéníttatik egyrészt a minden mértéken felül adományozott mentességek és kiváltságok, másrészt azon kifejlődött gyakorlat folytán, mely szerint bármely vitás ügy, még a rendes bíró teljes mellőzésével is, a felek tetszése vagy érdeke szerint a kuria eldöntése alá vonathatott.

Az egymás által jótékonyan korlátolt hatalmi tényezőknek és ezzel kapcsolatban mondhatni minden törvényes rendnek háttérbe szorításával, egy egyén

vállaira nehezedik az egész egyház kormányzatának, a számnélküli panaszok és vitás ügyek elintézésének óriási terhén felül az európai államok nemzetközi kérdéseinek rendezése is!

A hatalomnak ilyenén túlhalmozása szükségképpen magával hozta a segéd-személyzet folytonos szaporítását. Egész tábora a tisztviselőknek foglalkozik a föld minden tájékáról özönlő ügyek ellátásával. Ezek összesége képezi a római kuriát. Az ügyek szaporodtával újabb és újabb hivatalok szerveztettek, a fennállók létszáma rohamosan emeltetik. Közvetlen a pápa oldala mellett, szám és befolyásra nézve olyan jelentékeny hatalom fejlődik ki, mely az egyház életében első rangu szerepet kezd játszani, de egyszersmind méhében hordja a bekövetkezett visszaélések csiráját is. Mindaz, ki a kuriához akár valamely kegyelemért, adományozásért vagy felmentésért folyamodott, akár peres ügyét elláttatni kívánta, ezek közbenjárására és segélyére volt utalva.

A kuria romlottsága főként azon időtől kezdve válik botrányossá, a midőn egyes pápák az új hivatalok felállítását és betöltését jövedelmi forrásként használják fel. A hivatalok nagyobb része meghatározott magas összegért lesz megvásárolható; ennek csak természetszerű következménye lett aztán, hogy a ki ily módon jutott hivatalhoz, állását a lehető legjobban kizsákmányolni is törekedett. Azért vált szükségessé minden ügyet a kuria körébe vonni, hogy — a pápaság igényein felül — ezen telhetetlen mértéktelen pénzsomja is némileg kielégíttessék.

Valóban visszataszító és elrettentő azon kép, a melyet valamennyi egykoru író, sőt magok egyes pápák is a kuriáról rajzolnak! Találunk ugyan néha a pápáktól kiinduló komoly törekvésre, hogy ezen kiáltó visszaélések megszüntetessenek; de az érdekazonosság által összetartott ezen befolyásos és az eszközöktől vissza nem rettenő elem oly hatalommá nőtte ki magát, hogy azt fegyelmezni vagy gyökeresen reformálni, maga a pápaság sem bizonyult elég erősnek. Maradandó javulást annál kevésbé lehetett várni, mert a világi üzelmekbe merült, hatalom és pénzszerzés féktelen vágyától vezérelt pápák nagyobbára magok szolgáltatták a rossz példát. Nem csoda, hogy ily körülmények között a pápai udvar koronként a cselszövő fondorkodás, rideg önzés, telhetetlen pénzsóvárgás, szóval az erkölcsi romlottság tanyájává vált.

Különösen fokozódnak a minden irányu visszaélések a 14-ik évszázdtól kezdve, a midőn a pápák székhelyöket Rómából Avignonba helyezték át. A francia érdekek által befolyásolt világi politikájok a többi államok nem indokolatlan elégedetlenségét keltette fel. Ugyanezen időben fejlesztik rohamosan azon hatalmi túlterjeszkedést is, mely szerint a legtöbb egyházhivatal adományozásához — az addig hivatottak kizárásával — különböző czimek alatt jogot formálnak és a megerősítésért felette súlyos adókat rónak az illetőkre, vagyis meghonosítják az oly nyomasztóvá vált reservatiókat és annatokat. Egyháziaktól ugy, mint világiaktól, óriási összegek folynak be évenként a kuriához, melyek nagy részben hatalmi törekvések megvalósítására, fény-

üzésre és a nagy számú kurialisták pénzsomjának kielégítésére használtattak fel. Mind általánosabbá vált, és kezdett nagyobb mérveket öltetni az elégedetlenség az Avignoni kuria által gyakorolt nyomással és visszaélésekkel szemben. Némi javulást attól is reméltek, ha a székhely ismét Rómába helyeztetik vissza. Ezt sürgették az uralkodók, az olasz nép, és főképen Róma lakossága, részint anyagi előnyöket tartván szem előtt, részint a visszahelyezendő pápai hatalomtól az anarchikussá fajuló zavarok megszüntét várván.

Ily viszonyok befolyása alatt határozta magát XI. Gergely a pápai székek Rómába leendő visszahelyezésére. — Megjelenésekor kitörő örömmel fogadtatott és a Rómában duló párttusák is elcsendesülni kezdtek. — De a nyugalom rövid ideig tartott, mert a már 1378-ban bekövetkezett halála a pápának újabb és mélyebbre ható bonyodalmak forrásává vált. A nép zajongva követelte, hogy római származásu emeltessék a pápai székre; az avignoni uralom alatt tulnyomó számra emelkedett francia bibornokok csak annyiban engedtek ezen követelésnek, hogy egy nápolyit — tehát olaszt — választottak meg. — Alig hogy VI. Orbán a hatalom birtokához jutott, indulatos, erőszakos és különösen a francziákkal szemben — ellenszenves magatartása által a bibornokok nagy részét anynyira elidegenítette magától, hogy ezek a legelső alkalmat felhasználván, elpártoltak és egy Fondiban tartott gyűlésökön a választást kierőszakoltnak és semmisnek jelentették ki. — Csakhamar kedvök szerinti új pápát is választottak a francia nemzetiségű

genfi bibornok személyében, a ki az avignoni széket foglalván el, XIII-ik Kelemen név alatt ismeretes.

Ezzel vette kezdetét a nagy szakadás, mely négy évtizeden keresztül az egyház életét teljesen feldulta, sőt azt végromlással is fenyegette. — Számos esetben mutat fel az egyháztörténet kettős választást és ellenpápákat; de ezek nagyobb bajokat nem okoztak, mivel akkor még az egyházban törvényesen rendezett állapotok léteztek; maradandó nyomokat nem hagytak azért sem, mert részint nem tartottak huzamosb ideig, részint többnyire személyes okokból keletkezvén, nem voltak képesek a kereszténységet két táborra megosztani. — Most azonban a minden törvényes rend megzavarásával kifejlesztett pápai teljhatalom mellett hiányoztak azon szervek, melyek az egyensulynak magában a főnökségben bekövetkezett zavarát leküzdeni és a vitás felek között dönteni hivatottaknak elismertettek volna. — Ezen kívül — az erkölcsök és fegyelem általános hanyatlása mellett — nemzetiségi féltékenykedés és politikai érdekek is közreműködtek ezen szakadás állandósításán.

Negyven éven át két, sőt később három pápa állott szemben egymással; mindeniknek megvolt a maga obedienciája, azaz, a híveknek az illető törvényes voltához ragaszkodó tábora. — Az ellenpápák valóságos ellenséges hatalmakként állanak szemben; egyik a másik megrontására minden lehető eszközzel, cselszövással, erőhatalommal és átkozódással törekszik.

Ez alatt az egyház-fegyelem minden kötelékei felbomlanak; ha ezen állapotokhoz a klérus rom-

lottságát is hozzá gondoljuk, elképzelhetjük azon kétségbeejtő helyzetet, melybe az egyház a szakadás folytán sodortatott.

A hivek nagyobb része — épen a legjobbak — a legnagyobb nyugtalanságnak és lelki gyötremnek nyomása alatt állottak, bizonytalanságban lévén az iránt, valjon a Tiber avagy a Rhone partján székelő tekintessék a kereszténység valódi fejének, Krisztus helytartójának? Valjon nem lelki üdvöket veszélyeztetik-e, a midőn egyikhez vagy másikhoz ragaszkodnak? Hiszen az, kit a kereszténység egyik része mint az isteni kegyelem legfőbb közvetítőjét tisztelt, a másik által Antikrisztusnak tekintetett. Az egyiknek áldását a másik átokká változtatta! — A mai korban alig vagyunk képesek megérteni a vallásos élet és lelkiismeret nyugalmát felduló roppant hatást, melyet ezen szakadás az egyház hiveire gyakorlott.

De kiválóan káros volt annak befolyása az egyház-fegyelemre nézve. Az ellenpápák, csak hogy mentől nagyobb pártot szerezzenek, a legnagyobb elnézést és részrehajlást gyakorolták. Valóságos versengést fejtenek ki a végett, hogy egy-egy fejedelmet vagy egyháznagyot obedienciájukba térítsenek! — Csak pénzkérdésekben nem ismertek elnézést; udvartartásuk és pártjuk fenntartására, gyarapítására még több pénzre volt szükségök, mint elődeiknek, ezért nem is haboztak minden kigondolható módon adóztatni alattvalóikat. Könnyen belátható, hogy ily viszonyok között maga a felsőbb és alsóbb klérus is elfajul, minden rend és fegyelem teljesen felbomlik. -- A leplezetlen bűnnek és visszaéléseknek so-

kasága megbotránkoztatja a kevés számu jobbérzésűeket; az egyházi és társadalmi állapotoknak valóban elszomorító képét nyújtják az egykoru történelmi emlékek.

A gyengébb lelkületűek már attól kezdettek tartani, hogy a világiak vad féktelenségének és az egyháziak romlottságának büntetéséül rövid idő mulva bekövetkezik a világ vége. — A mélyebbre látók — ezek között néhány jeles egyházi író — az egyháziak romlottságát tekintik mindeu baj kutforrásául. — Szerintök az egyház egy királyi koronával diszitett nő, de ennek ketté hasított fejében undok férgek sokasága pusztítja életerejét és fertőzti meg testét! — Valamennyi az elfajulás legfőbb okát a pápa és klérus elvilágiasodásában, a hatalom, pénz és élvezetek féktelen hajhászásában találja és csak attól vár javulást, ha — mindenekelőtt a szakadás megszüntetettvén — az egyház a maga egész valójában, vagyis a felkapott kifejezést használva, fejében és tagjaiban gyökeresen reformáltatik. — Ez lett a jelszó, ennek megvalósítása képezte azon kor legjobbainak forró óhajtását!

Azt csakhamar belátták, hogy a pápaság — bármily óriási hatalmat egyesített is magában, — a hatalmát megbénító önző kuriával és az elfajult klérussal szemben, egymagára a legjobb akarat mellett sem képes a bajt gyökerében kiirtani; — tapasztalták, hogy az egyház egységét fenyegető és a legtöbb visszaélést előidézett szakadás megszüntetésére is tehetetlennek bizonyul, — és így azon meggyőződésre kellett jutniok, hogy a dekretaliákon sarkalló egyházjog akkor érvényes intézményei

nem elégségesek a fennforgó és már türhetlenné vált bajok orvoslására.

Mi volt természetesebb, minthogy tudósok és írók az egyház több, mint ezeréves multjára visszatekintve, azon tényezők felelevenítésétől vártak segílyt, melyek a gyakran felmerült heves küzdelmek és súlyos megpróbáltatások közepette is üdvösöknek bizonyultak. — Felette érdekes figyelemmel kíséri azon fokozatos haladást, nyiltabb és határozottabb fellépést, melyet ezen kor számbavehető irodalmi termékei, a pápaságnak minden törvényes rendet felforgató mindenhatóságával szemben elfoglalnak. — A sorbonne nagynevü tanára Langenstein, „Consilium pacis“ czimü úttörő művében csak a közszinattól remél orvoslást; szerinte, egyedül ez van hivatta az ellenpápák jogigényét megvizsgálni és a szakadást alkalmas eszközökkel megszüntetni, egyszersmind a törvényes pápa vezetése alatt, vele együtt a szükséges reformokat megvalósítani. Annyira befolyásolta ezen korban a pápai tekintély még egy ily kiváló és reformok után törekvő tudós ítéletét is, hogy az eljárás módozataira nézve nem meri levonni a végkövetkeztetést, mintha eretnekségnek látná annak kijelentését, hogy a közszinat a legfőbb hatalom, s mint ilyen a pápa felett is ítéltet!

Sokkal radikálisabb álláspontot foglalnak el a Vormsi püspök „de squaloribus Romanae curiae“ és Clemange Miklós „de ruina ecclesia“ czimü irataikban. Tisztán áll előttünk, hogy a bajon csak úgy segíthetni és a javasolt eljárás csak úgy igazolható, ha a pápai souverinitásnak tényleg kifejlett elméletével szakítanak. — Kortársaik között mind

több követőkre találván, az elméletben elismerésre kezd jutni azon tan, hogy az egyetemes egyházat képviselő közzsinat, főként kivételes esetekben, de rendszeren és elvileg is az egyházi teljhatalom letéteményese és birtokosa. — E tan szerint aztán a közzsinat egészen más állást nyert az egyházban, mint a minőre a pápai uralom kifejlődése óta volt visszaszoritva.

Az elmélet terén észlelhető gyors haladással nem tartott lépést a gyakorlati mngvalósítás. A szakadás megszüntetésének munkájában a világi fejlődelmek sem maradnak ugyan egészen tétlenek, de egyelőre más eszközökkel tesznek kísérletet.

A francia király 1394-ben felszóllította a Sorbonnet, mondana véleményyt, hogy miként volna a szakadás megszüntethető? Az universitás Magistroet scholarium több mint 10.000 szavazattal három módozatot ajánlott; első sorban a „via cessionis“, azaz mindkét pápa önkéntes lemondása; másodsorban a „via compromissi“ az ügynek választott bíróság által leendő eldöntése és ha egyik sem vezetne célhoz, egy összehivandó közzsinat ítélete.

Ha az ellenpápák valamelyike ezen módozatok egyikét sem fogadná el, tekintessék eretneknek, a kivel minden összeköttetés megszakítandó és az engedelmesség felmondandó.

Az egyházjog akkori állása szerint a főnehézség abban látszott rejleni, hogy miként lehetne a pápák hozzájárulása nélkül közzsinatot összehívni? A Serbonne emlékiratának szerkesztője Clemange, azáltal gondolta a nehézségeket megkerülni, hogy ha az eretnekeknek tekintett pápáktól az obedienc-

tia megtagadtatik, nem is lesz szükség közzsínatra. A gondolat oly sikerültnek tetszett, hogy azért a bécsi és kölni egyetemek, ugyszintén az aragoniai király, gratuláltak a Serbonnenak. Hosszas alkudozások után Franciaország a Serbonne befolyása következtében felmondván az obedienciát, szakított is egy időre mindkét pápával. De miután ezen magatartása a többi államok által nem követtegetett, nem is vezethetett sikerre és az ellenpápák tovább is ragaszkodtak igényelt jogaikhoz. Az Avignonban székelő XIII. Benedek, miután a Toulousei egyetemet a maga részére hajlitotta, magában Franciaországban oly erélyes ellenműködést fejtett ki, hogy már 1403-ban ismét elismertetett; de azon feltétel alatt, hogy azonnal lemond, mihelyt ellenfele is kész leend a közbéke érdekében visszalépni. Az ellenfelek folytatták az ismeretes alakoskodást és hitegetést; mindenik a másik lemondásától tette függővé saját visszalépését, a nélkül, hogy egyik is hajlandó lett volna ezen áldozatnak meghozatalára.

Nem maradt tehát más választás, mint a közsínat superioritásáról való elméletet gyakorlatilag megvalósítani. Az első lépést az uralkodók által sarkalt bibornok-testület tette meg. Mindkét pápa obedienciájához tartozó bibornokok Livornoban 1408-ban megegyeztek, hogy a következő évre Pisába közzsínatot hívjanak össze. Mindenik párt a maga pápáját vagy lemondásra fogja birni, vagy makacs ellenszegülés esetében hivatalától megfosztja és ezután egyesülvén, szabályszerű módon új pápát fognak választani.

Mindkét pápa tiltakozásának daczára a meghi-

vottak igen nagy számban jelentek meg és 1409. márczius 25-én ünnepélyesen nyitattott meg a mintegy 1100 tagot számláló zsinat. Küldötteik általrészt vettek a világi fejedelmek és 13 tudomány-egyetem is. A tagok között oly egyértelműség uralkodott, hogy elejétől fogva nem két pártra szakadva, hanem egy testületet képezve folytatták a tanácskozást.

Miután az ellenpápák most sem akartak tágitani, fontos feladatának és felsőbbségének érzetében a zsinat őket, mint szakadárokat és eretnekeket, a pápai méltóságtól megfosztottnak jelentette ki. A bibornok-testület haladék nélkül új pápát választott V-ik Sándor személyében, a ki már előre köteleztetett, azon esetre, ha ezen zsinatot valamely fontos okból a reformok megvalósíthatása előtt kellene feloszlatni, legtovább 3 év alatt egy újat összehívni.

Ezen határozatában egy további lépést tett a zsinat saját fensőbbségének megvalósítása érdekében, a mennyiben összejövetelének idejét és módját a pápai akarattól függetlenül már előre és önhatalmilag meghatározta.

A közzsinathoz kötött remények azonban nemcsak a reformok megvalósítását, hanem még az egység helyreállítását illetőleg is ezuttal megghiusultak. Mert jóllehet a zsinat által választott V. Sándor a legtöbb állam részéről elismertetett, mégis sikerült a hatalmukhoz még mindig ragaszkodó más két pápának is bizonyos tért megtartaniok; XII. Gergelynek Nápoly és néhány kisebb olasz terület; XIII. Benedeknek Spanyol és Portugali országok, vala-

mint Skócia megmarad obedienciájuk alatt. Két pápa helyett tehát három állott egymással szemben.

A reform-munkálatokba pedig bele sem kezdetek, közös megegyezéssel minden javítást az előre kitűzött új zsinatra halasztottak el.

Kevés idő múlva V. Sándor elhalálozván, utódául XXIII. János lett megválasztva. Egy rossz életű, cselszövő, kegyetlenségre hajlandó, de a veszélyben kislelkű jellem, a ki magát a tiarát is ármánykodás és vesztegetés árán szerezte meg. Gondolható, hogy ily egyéniség nem óhajtja a reformokat, idegenkedik a közzsínattól, mely a dolgok állása szerint könnyen szigorú birájává is válhatnék.

A pisai határozat által kötelezve érezvén magát — bár kelletlenül — mégis összehívja Rómába a zsinatot, de a mint látta, hogy a tagok csekély számmal és késedelmesen gyülekeznek, egy újabbat kilátásba helyezve, azt csakhamar feloszlatta. Kérdés, ha beváltja-e ígérését a nélkül, hogy erre politikai okok kényszerítsék?! De Nápolyi László támadása által Rómából kizavartatván, az épen akkor felső Olaszországban tartózkodó Zsigmond német császár és magyar királynál keresett óltalmat. Zsigmond, a ki számtalan nyilatkozata és magatartásának tanúsága szerint, az egyház bajain segíteni komolyan és egész buzgalommal törekedett, a kedvező alkalmat felhasználva rábirta a pápát, hogy 1414-re Konstanz városába közzsínatot hívjon össze. A mint kinyerte erre a pápa beleegyezését — hogy a visszalépésnek utját vágja — maga is ünnepélyesen közzétette a pápával egyetértőleg hozott elhatározást és mint az egyház legfőbb

védura, XII. Gergely és XIII. Benedek ellenpápakat is megidézte a megjelenésre.

1414. november 5-én XXIII. János — magára nézve rosz előérzettel — személyesen nyitotta meg a négy évig elhúzódott konstanzi zsinatot. Három fontos feladat várt megoldásra, — a felmerült új tanok megbírása, esetleg kárhóztatása, — a hármasszakadás megszüntetésével az egység helyreállítása és az egyháznak fejében és tagjaiban való reformálása.

A kiszabott idő rövidsége nem engedi, hogy a nagy arányokat öltött alkotmányküzdelmek lefolyásának részleteibe bocsátkozzunk, azért csak a legfőbb mozzanatok jelzésére szoritkozom.

In causa fidei egyértelműleg és gyorsan jártak el. A Wikleff és Huss tanait elvetvén, magát Husst máglyára ítélték. Csak a felületig ható rövid látásuk mellett azon csalódásban ringatták magukat, hogy a személylyel együtt, a visszaélések megszüntetését és a hierarchia kinövéseinek gyökeres orvoslását követelő szellemet is sikerült megsemmisíteniök. Hogy mily végzetes volt csalódásuk, azt évtizedeken át folytatott véres küzdelmek gyászosan bizonyították be!

Főfontosságu feladata volt továbbá a zsinatnak a szakadás megszüntetése. Első sorban XXIII. János pápával végeztek. Ennek multja, cselszövő magaviselete és azon törekvése, hogy a tagok között meghasonlást keltve előre látható elitétetését meghiusítsa, oly méltó felháborodást keltett, hogy ellene, a saját souverainitását világos határozatban kijelentő zsinat keresetet indított. A megrettent pápa megszökés által igyekezett szabadulni, de Zsig-

mond erélyes intézkedései folytán kézrekerítettvén, fogságra vettetett és szabályszerű vizsgálat után méltóságától ítéletileg fosztatott meg.

A még csak Rimini urától Malatestától pártfogolt XII. Gergely hosszas alkudozások után önként innepélyesen lemondott. Daczosan tartotta azonban magátt XIII. Benedek; még a hozzá legtovább ragaszkodó arragoniai király elpártolása után is, minden hiveitől elhagyatva egy sziklavárba zárkózott és igényeihez szívósan ragaszkodott. Vele szemben csak addig forgott fenn nehézség, míg Zsigmond közbenjárásának sikerült a Spanyolokat obedienciájától elvonni és a zsinatba való belépésre rábírní; a mint ez megtörtént, ellene, mint makacskodó és eretnek ellen kereset indittatván, letétele ítéletileg mondatott ki. Két évi működés után sikerült tehát végre a tért megtisztítani; de még csak ezután merültek fel a nagyobb nehézségek és élesebb ellentétek a további teendőkre nézve.

A legfőbb feladatot ugyanis a visszaélések megszüntetése és gyökeres reformok megvalósítása képezte. Erre nézve meg is volt a zsinat kezdetén a tagok között a jó akarat és komoly törekvés. A nagytudományu Zabarella és d' Ailly bibornokok, úgyszintén a Sorbonne nagytekintélyü kancellárja Gerson, bámulatraméltó munkásságot fejtettek ki ezen szellem fenntartása és ápolása érdekében, számos műveikben egyszersmind az irányt is kijelölvén, melyben haladva a cél elérhető lesz.

Addig nem is merültek fel nagyobb nehézségek, míg csak a közzsínat souverain hatalmának és legfőbb tekintélyének meghatározásáról volt szó;

majdnem csak teljes egyhangúsággal hozatott meg a 4. és 5-ik ülésben azon kiválóan fontos határozat, mely szerint „az összes hatalom az egyetemes egyház képviselőjét, tehát a közzsínatot illeti; mindenki — még maga a pápa is — ennek engedelmeskedni tartozik mindazon kérdésekben, melyek a hit tanait, az egyház egységét és a reformokat illetik.“

Nagyfontosságú határozat, a mely ha gyakorlatilag érvényre juthatott volna, az egyházban kifejtett monarchikus szerkezetet arisztokratikus formává változtatja.

Azt is belátták, hogy az ilyen hatáskörrel felruházott testület csak úgy működhetik sikerrel, ha gondoskodva lesz arról, hogy meghatározott időközökben összejövén, törvényes hatalmát gyakorolni képes leend; ez irányban kielégítő intézkedést tartalmaz a 39-ik ülésben hozott azon határozat, mely elrendeli, hogy jövőre legfeljebb minden 10 évben közzsínat tartassék.

Ugyanezen ülésben mondatott ki az is, hogy ha újabb szakadás állana be, az ellenpápák igénye felett, a legtovább egy év alatt összehívandó közzsínat végérvényesen határoz.

A tételes egyházalkotmány teljes megváltoztatására célzó ilyes határozatokkal szemben tömörülni és folyton növekedő befolyást kezd nyerni egy párt, melyet konservatívnek vagy kuriálisnak nevezhetünk. — Mind inkább szaporodik száma azoknak, kik részint azért, mert a pápai hatalomnak ilyen megszorítását és alárendeltetését magára az egyházra nézve sem tartották üdvösnek, részint, mivel

a kuriával érdekközösségben állottak — tehát elfogultságból vagy önzésből — a megkezdett uton való következetes előrehaladást elleneztek és minden gyökeres reformnak útjába akadályokat gördítettek. — Ezek ellenállásán kívül a reform ügyének haladását tetemesen megnehezítette a nemzetiségek féltékenykedése és az érdekek azon ellentéte, mely a különböző rendűek között azonnal felmerült, mihelyt a teendők részleteibe kezdettek bocsátkozni. — Mindenik csak olyan reformot kívánt, mely saját hatalmát és befolyását a többiek rovására öregbítene vagy legalább is nem csorbitaná. A bibornok-testület például, a papságot korlátozni kívánta ugyan, de csak oly módon, hogy ezen korlátozó, sőt sok esetben döntő hatalmi kör ő reá ruháztassék. — Amidőn aztán belátta, hogy ezen semmi támogatásra nem találó aspiratioi kivihetetlenek, tekintélyének egész súlyával, a pápai hatalom védőinek táborához csatlakozott.

Ezen tábornak zömét a nagy számu kuriálisták és olasz főpapok képezték. — Ezekre nézve életkérdés volt a pápaságot eddigi hatalomteljeségében fenntartani. — Gazdag jövedelmeik és befolyásuk állottak kockán! A zsinat kezdetén nyilvánuló közhangulat nyomása alatt egyelőre hallgatásra voltak ugyan kényszerítve, de a mint kedvezőbb fordulatot vesznek észre, azonnal tömörülve, erélyes működést kezdenek kifejtteni. — Minden lényeges reformot meghiusítani célzó törekvésüket az által érik el, hogy sikerült az ellenpárt soraiban surlódást és vizályt kelteni, továbbá a reformtörekvések néhány tekintélyes szószólóját magukhoz

csábitani vagy legalább is hallgatásra bírni. Fondorkodásaikat oly sikerrel üzik, hogy a zsinat második szakában döntő befolyást nyernek. —

A püspöki kar nagyobb része is csak annyiban kíván reformot, hogy egyrészt a pápák nyomása és adóztatása alól felszabadittassék, másrészt a hatalmukat korlátozó számos kiváltságok és mentességek megszüntetessenek; de idegenkedik minden olyan kezdeményezéstől, mely által saját visszaélései és az alsóbb klérussal szemben gyakorolt önkényes tulkapásai orvosoltattak volna!

A világi és szerzetrendi praelatusok is csak fölfelé követelnek reformot, hogy minden függéstől lehetőleg szabadulva, kényök-kedvök szerint folytathassák megszokott kötelességmulasztó életmódjukat. — Sőt még az egyetemek képviselői is — osztályuk érdekeinek szemmeltartásával — egyes konkrét kérdésekben, mint p. o. a javadalmak adományozását illetőkben, a pápai hatalom fenntartása mellett harcolnak, habár ezen álláspont nem egyeztethető jól össze a nagyobb részt általuk felállított általános programmal.

Röviden szólva, az érdekek ezen nagy harcában a legkülönbözőbb és változatosabb pártalakulásokat találjuk az egyes kérdések különböző hordereje szerint. — Nem hiányzott ugyan egy önzetlen és csak is a közjót szem előtt tartó kis töredék; de az ellentéteket céljaira felhasználó kuriális párt ennek működését megsibbasztotta és a remélt eredményt megghiúsította. —

A döntő küzdelem, mely egyszersmind a reformok sorsa felett is volt határozandó, akkor vi-

vatott, mikor az új pápa választásának kérdése került napirendre. A kuriálisták, kik az új pápában a reformok meghiusítására a leghatalmasabb szövetségest reméltek, azt követelték, hogy előbb a pápa választassék meg és csak azután vele együtt bocsátkozzék a zsinat a bizottságilag előkészített javaslatok tárgyalásába. — Ezzel szemben a reformpártiak — élükön a Zsigmond által összetartott német főpapság, — a reformok előzetes megvalósítását annál inkább sürgették, mivel tisztán látták előre, hogy a megválasztott pápa, az uralkodó hangulatot felhasználván minden gyökeres újításnak utját fogja vágni.

A küzdelem e kérdés felett oly mérveket öltött, hogy már-már a zsinat felbomlásától lehetett tartani, — a míg végre is az angolok átpártolása után egyedül maradt és maguk között is meghasonlott németek engedni voltak kénytelenek.

Az újonnan megválasztott V. Márton pápa bár előre kötelezve lett a reformok megvalósítására — az ellenállás megtörésére mindig hatásosnak bizonyult eszközt — az ellenfél erőinek megosztását alkalmazta. Az egyes nemzetekkel külön-külön kezdett egyezkedni. — Némi lényegtelen 5 évre szóló és szerződés alakjába öntött eredmények árán elérte, hogy ez alkalommal csak azon alárendelt jelentőségű újítások fogadtassanak el, melyekre nézve teljes egyértelműség uralkodik. — A nagy reform kerestülvitele ismét a közelebbi zsinatra halasztotta, a melynek idejét és helyét a pápa már most kitűzván, ezen majd 4 évig tartott zsinatot berekesztette. — A hosszas ülésében kifáradt tagok örömmel ragadták meg az alkalmat, hogy haza térhessenek.

Csak igen kis mérvben valósította meg ugyan a konstanzi zsinat a gyökeres reformok életbeléptetésének nagy feladatát, de a superioritást és periodicitást megállapító határozataiban olyan alapot létesített, melyen tovább építve a középkorban kifejlett monarchikus államforma, püspökuralmaival lett volna helyettesíthető. — De lényegileg ugyanazon okok, a melyek meggátolták, hogy az oly kedvező körülmények között összejött konstanzi zsinat fontos feladatát megvalósíthatta volna, játszottak közre a báseli zsinaton később megújított reform-törekvések eredménytelenné tételére. — A gyökeres javításokat könnyen keresztül lehetett volna vinni az alatt, míg a pápai szék nem volt betöltve és a reactionalis törekvések nem nyertek a pápai rekintély hozzájárulása által legyőzhetlen támogatást. Önzés és pártoskodás meggátolta azok megvalósítását és az elszalasztott kedvező alkalom nem tért többé vissza!

A pápa a konstanzi zsinat feloszlatása után beállott szünetet segédeszközök és szövetségesek szerzésére nagyon jól fel tudta használni. Az újabb de sokkal hevesebb küzdelem a báseli zsinaton folyt le.

A konstanzi határozat által elrendelt és különben is minden oldalról sürgetett zsinatot hosszas vonakodás után végre is összehívta a pápa 1431-re Bâsel városába. Ő maga személyesen meg sem jelent. Caesarini bibornok legatusát bizta meg annak vezetésével. —

A kuria főtörekvése most is csak oda irányult, hogy minden lényeges reformot megakadályozzon,

ha csak lehetséges, a zsinatot mentől előbb feloszlassa és ezáltal a sürgető követelésektől is megszabaduljon. A pártok közötti ellentét mindjárt kezdetben nyilvánvalóvá lesz. A reformpárt a zsinat felsőbbtségét megállapító konstanzi határozatot kiindulási alapul fogadván el, feladatának tekintette azt tovább fejleszteni és az összes reformokat annak szellemében valósítani meg.

A pápa és hivei ellenben ezen egész irányt elensúlyozni, a határozatot megszorítólag magyarázni, sőt lehetőleg azt teljesen mellőzni törekedtek.

A midőn aztán a pápa meggyőződött arról, hogy a zsinat nagy többsége kuriaellenes magatartást követ, még ugyanazon év végével — egy keresett ürügy alatt — elrendelte a zsinat feloszlását és ezzel vette kezdetét az első heves összeütközés. A többség hivatkozva a zsinat felsőbbségére és törvényileg megvállapított periodicitására, nem ismerte el a pápa azon jogát, hogy a zsinat beleegyezése nélkül is azt feloszlathassa és tovább is együtt maradván, a pápát a feloszlató rendelet visszavonására és a bibornokokkal együtt személyes megjelenésre szólította fel. A mint aztán a kuria makacs ellenszegülését látta, számos megtorló jelleghű határozatot hozott, sőt a pápa ellen keresetet is indított.

Miután mindkét fél szivósan ragaszkodott elvi álláspontjához, ezen kiegyenlítő hetlenellentétből az egyházat újabb szakadás veszélye fenyegette. Világos volt, hogy a küzdelem egyik vagy másik fél teljes legyőzésével nyerhet csak befejezést. Annak első szakában a mailandi herczeg támadása folytán fe-

nyezetett és a német császár által is sarkalt pápa volt kénytelen engedni, a mennyiben 1433. deczember 15-én kelt bullában a feloszlatást visszavonván elismerte, hogy a zsinat megnyitásától kezdve törvényesen lett folytatva és hogy az, a közbéke és az egyház reformjának érdekében tovább is folytatandó; de óvatosan elkerült minden olyas nyilatkozatot, mely által az eddig hozott határozatokat magára is kötelezőknek elismerte volna.

Az első kedvező eredmény által elbizakodott zsinat, a pápa legatusait csak azon feltétel alatt bocsátotta az elnöki székbe, hogy ezek legalább személyökre nézve, eskü alatt ismerjék el érvényesnek a zsinat felsőbbségét kimondó határozatot. — Miután a pápai hatalmat minden irányban korlátozó és a nyomasztó adóztatásokat megszüntető korábbi határozatait megújította volna, — az ellenpárt által emelt óvásokra és ellenmondásra nem figyelvén, szigoru következetességgel haladt tovább és mélyreható számos újításokat és javításokat állapított meg. Az újabb és most már végleges meghasonlás azon kérdés felett következett be, hogy hol tartassanak a keleti egyházzal megindítandó egyesülési tárgyalások? A pápa Rómát vagy Florenczet jelölte ki, a hová a zsinatot már ezért is kívánta áthelyezni, hogy olasz földön és személyes befolyása alatt az ellenzéki áramlatokat könnyebben megtörhesse.

Az önállóságát és függetlenségét veszélyeztetve látó többsége a zsinatnak, az áthelyezést makacsul ellenezte. — Egy felette zajos és zavaros ülésen, a többség határozatával szemben, a zajongó

kisebbség, javaslatának elolvasása után, azt ellenhatározatként akarta keresztül erőszakolni. Miután a pápa a kisebbséghez csatlakozott és annak állítólagos határozatát erősítette meg, ebben a többség ismét a zsinat felsőbbségét sértő jogtalanságot látott és — saját pártja mérsékeltebb tagjainak ellenére — a pápát megidézvén, ellene újabb keresetet indított. A pápa erre a zsinatot Ferrarába áthelyező bullával válaszolt és a baseli zsinaton való részvételtől mindenkit szigoruan eltiltott.

A baseliiek azon tévesnek bizonyult reményben, hogy másodszor is sikerülni fog a pápát engedékenységre hajlítani, rendelkezéseit semmiseknek jelentették ki és a megindított keresetet tovább folytatván, 1438-ban őtet előbb hivatalától felfüggesztették, a következő évben pedig a zsinat souverainitását újban is formulázzván, méltóságaitól és minden hatalmától megfosztottnak nyilvánították.

IV. Jenő pápának sikerült e közben a Ferrarában megnyitott és 1439-ben Florenczben folytatott zsinaton a keleti egyházzal való egyesülést keresztül vinni. Ezen siker által állása és tekintélye az egész keresztény világ előtt nagy mértékben emelkedett és ezen fordulatot hasznára fordítván, nem is késett a baseli zsinat ellen nagyobb nyomatékkal fellépni. A Florenczben kihirdetett konstitúciója által a zsinat felsőbbségéről és saját letételéről szóló határozatokat semmiseknek jelentvén ki, a tagok ellen, mint eretnekek és szakadárok ellen, az excommunicatiót és hivatalvesztést alkalmazta.

A báseliiek erre V-ik Felix személyében ellenpápa választásával feleltek és minden igyekezettel

azon voltak, hogy eljárásuk törvényes voltát az uralkodók és nemzetek által elismertessék. Ez időtől fogva a küzdelem leginkább csak a körül forog, hogy melyik párt képes ellenfelének megsemmisítésével, általános elismertetést szerezni. — Jenő elejétől fogva oly kedvező helyzetben volt és érdekeit oly ügyesen tudta előmozdítani, hogy az eredmény nem maradhatott sokáig kétséges. Az ő törvényes uralmát senki sem vonta kétségbe; valamennyi hatalmasabb uralkodó az ő pártján állott és ámbár ezek a reformokat sürgetően kívánták, azokat csak vele egyetértőleg, nem pedig nélküle, annál kevésbé ellenére gondolták megvalósíthatni. A bászeli többség ügyének épen az által ártott legtöbbet, hogy a legsarkalatosabb és a létező állapotokat teljesen átalakító ujitásait, nem reflectálva a pápara, a kivitel körül felmerülő ellentétek békés kiegyenlítését meg sem kísértve, közeledést és alkudozást nem ismerő merev egyoldalúsággal kívánta létesíteni; a midőn e közben makacs ellenállásra talált, a végletekig menve, nem habozott megújítani a szakadást is, azon kor felfogása szerint a legnagyobb veszélyt és romlást, a mely az egyházat sujthatta.

Igaz, hogy csak évek hosszú során át folytatott küzdelem után sikerült a kuriának is, — a bászeli zsinatot izolálva — ügyét diadalra segíteni. A kereszténységben oly általános volt a reformok utáni vágyakozás, hogy miután kezdették belátni, hogy a dolgok menete szerint alig lehet kilátás azoknak rendes uton eszközöndő megvalósítására, egyes nemzetek önálló és eddig szokatlan eljárás mellett magok kezdeményezik az ujitásokat.

Igy például Franciaországban VII. Károly a nélkül, hogy a pápa és zsinat között dühöngő viszályban határozot pártállást foglalt volna, 1438-ban nemzeti zsinatot hívott össze és azt a bonyolult egyházi viszonyok rendezése ügyében véleményadásra szólította fel. Ezen gyűlés a baseli reform-határozatok nagy számát elfogadásra ajánlotta, de azokra nézve több módosítást is javaslatba hozott

A király aztán az így módosított határozatokat ugyanazon év július 7-én *pragmatica sanctio* név alatt ismeretes *edictuma* által törvényerővel ruházta fel. Ezen határozatok nagyjából védték a francia egyházat a curia hatalmaskodásai és zsarolásai ellen, szabályozták az egyházi bíráskodást, rendezték a pátronusok állását és a királyi befolyás épentartásával ismét életbe léptették a felsőbb egyházjavadalmaknak választás útján való betöltését.

Természetes, hogy ezen újításokat Jenő és utódai a leghevesebben támadták meg; politikájoknak sikerült is kieszközölni, hogy már VII. Károly közvetlen utóda XI. Lajos, ezen törvényt visszavonta. Ezen század folytán a francia királyok, a szerint, a mint a pápával szövetséges vagy ellenséges lábon állottak, ezen határozatokat mellőzték vagy ismét alkalmazták mindaddig, míg ezen viszonyok X. Leo és I. Ferencz között 1517-ben kötött szerződés által állandóan rendezettek.

Majdnem csak hasonló lefolyású küzdelmeknek vagyunk tanui Jenő és a német fejedelmek között. Ez utóbbiak számos birodalmi gyűlésen kijelentik, hogy a baseli reformhatározatokat óhajtják megvalósítani. Itt Jenő helyzete még könnyebb volt, mert

egyrészt a fejedelmek magok között is meghasonlottak, másrészt sikerült ígéretei és az örökös tartományokra kiterjedő engedményei által III. Frigyes császárt állandó szövetségesévé tenni. A végmegoldás itt is az lett, hogy az 1448-ban kelt Concordatum szerint a pápa, a még a konstanzi egyezményekben tett jelentéktelen engedmények árán, a német birodalom területén régibb fennhatóságát teljes mértékben ismét elismertetésre juttatta.

Rómának és az egyházállamnak folytonos birtokában maradván Jenő, ellenfelével szemben nagy előnyben állott azért is, mert a számbavehető uralkodók és államok egyike sem ismerte törvényesnek a zsinat azon ítéletét, mely által letétele mondatott ki; egyik-másik állam időközönként jelentette ugyan magát semlegesnek, de mindig sikerült Jenőnek az összeköttetést ismét helyreállítani. Az egyes uralkodók által többször megújított azon kísérletek is, hogy rábirják, miszerint a zsinattal kibéküljön és a reformokhoz hozzájáruljon azt mutatják, hogy még mindig őtet tekintették az egyház törvényes fejéül. A zsinat által választott ellenpápát hivatalosan soha el nem ismerték és így már ezen maguktartása által is Jenő végleges diadalát elősegítették.

A hatalom és befolyás birtokában lévő pápának könnyen sikerült magában az ellentáborban is meghasonlást kelteni. Számos nagyon befolyásos tagja a zsinatnak, ezek között a több éven át elnöklő Caesarini, a nagytudományu Cus Miklós és a kiváló tudós és államférfi Aeneas Silvius, — később II. Pius pápa — és többen mások részint kifáradva az eredménytelen küzdelemben, részint előmenetel és

jutalmak által csábitva, a pápa zászló alá térnek át; a 17 év lefolyása alatt nagyszámban előforduló halálozások is nagy mérvben apasztják a tagok számát és az így támadt hézagok újabb csatlakozások által nagyon is fogyatékosan pótolhattak.

A számban és tekintélyben folyton hanyatló zsinat maga is belátja végre állásának tarthatlan voltát és több évi tengődés után 1449-ben V. Felix lemondván, a csekély számra leolvadt zsinat a maga részéről is megürültnek tekintett pápai székre, az időközben elhunyt IV. Jenőnek általánosan elismert utódját, V. Miklóst szintén megválasztotta és azzal véglegesen feloszlott.

Ilyen száncalomra méltó véget ért ezen zsinat is, mely bár nagy feladatok megvalósítására látszott hivatottnak, de sok jóakarát, bámulatra méltó erély és szívós kitartás daczára is a körülmények hatalma alatt majdnem csak teljes eredménytelenségre lón kárhozthatva.

Az oly magas hullámokat vert reformtörekvések meghiusultak és velök együtt, az annyira szükséges javítások keresztülvitelének még reménye is hosszú időre sirba szállt.

Az ügy bukásának okát részben abban találhatjuk, hogy még magok a vezéregyéniségek sem voltak teljesen tisztában az elérendő cél tartalmára és terjedelmére nézve; eljárásukban hiányzott a tervszerűség és a dolgok mélyére ható belátás; mindezen fölött nélkülözték a sikert egyedül biztosítható gyakorlati érzéket, mely a körülményekkel számolva, felismeri az adott viszonyok között megvalósítható mértékét.

Doktrinär radikális felfogásukból kiindulva azt vélték, hogy képesek lesznek egy több száz éves fejlődésen sarkalló egyházalkotmányt alapjaiban felforgatni és a minden irányban érvényre emelkedett óriási hatalmával a pápaságnak szembeszállani, holott könnyen belathatták volna, hogy azon kor mivelteégi állapotát és társadalmi viszonyait tekintve, ilyen nagyszabású, forradalomszerű átalakuláshoz megkivántató erkölcsi és anyagi erőnek teljes hiányában szenvedtek.

Nem vették kellő számításba a csábítás hathatós eszközei felett rendelkező és azokat habozás nélkül felhasználó kuriának hatalmát és befolyását; biztak a világi hatalmasságok segedelmében és támogatásában, holott ezek minden magasabb czélok szem előtt tévesztésével legtöbbszörre a szerént foglaltak állást, a mint haszon és hatalmi előnyök nyerhetésére mutatkozott kilátás!

Minden fáradozásuk meg kellett hiusuljon a felsőbb papság világias szelleme és határtalan önzése mellett; és végre az alsóbb klérusnál sem találhattak a reformtörekvések hathatós támogatást, mert az a hanyatlás ezen korszakában, mind értelmi, mind erkölcsi tekintetben magasztos feladatának színvonalán jóval alantabb állott. Mind ezen okokból szükségképen meg kellett hiusulni minden gyökeres javítási kísérletnek. Maradt tehát minden a réginél, sőt ezen évszáz folytán még fokozódtak a bajok és szaporodtak a visszaélések a nélkül, hogy azok orvoslására komoly és eredményt ígérő kísérletek tétettek volna.

Ily viszonyok között könnyen megérthető azon

bámulatos hatás, melyet Luther fellépése előidézett, azon rohamos térfoglalás, melyet a reformatio felmutat. Eltekintve az eszmék hatalmától, az új tanok és intézmények oly gyors és kiterjedt elfogadására igen nagy befolyást azon egyházi állapotok gyakoroltak, melyek a 16-ik évszáz elején a romlottság és elfajulás elszomorító képét tárják szemeink elé.

Ugy látszik, kívülről kellett jönni azon lökésnek, mely az orvoslás nagy munkájának végrehajtására serkentse a hivatottakat; csak ily nagy rázkodtatás, ily fenyegető veszély volt képes felkelteni azon tudatot, hogy a még birtokban levő tért megtartani és az elvesztettet visszafoglalni gyökeres javítások nélkül lehetetlen!

A nagy feladatot a trienti zsinat oldotta meg; ez, — a kívülről fenyegető veszély tudatában — nem követte az előbbi századokban uralkodott pápellenes irányt. Belátván, hogy az egyesülésben erő rejlik, az egyház fejével egyetértőleg szüntette meg teljesen a visszaéléseket, szabályozta az egyházi életet; a hatalmi körök törvényes rendezése által megszüntette az önkényt, röviden szólva, megvalósította azon üdvös reformokat, a melyek bár az előbbi század irányától eltérő szellemben, az egyház újra felvirágzásának kiinduló pontját és békés fejlődésének erős alapjait képezték.

* * *

Mielőtt ünnepélyes ülésünket berekeszteném, egyetemünk nagyreményü ifjúságához kívánok néhány szót intézni!

Uraim! midőn önök az egyetem kötelékébe lép-

tek, ezzel egyszersmind a szellemi élet magasabb regioiba emelkedtek! Egy új és eddigi pályájukon szokatlan légkörben fogják magukat találni. Ez az egyetemi szabadság és a dolgok mélyére irányuló alapos vizsgálódás tiszta és éltető levegője!

Használják fel a valóban érett ifjút megillető és az egyetemi élet által nyújtott szabadságot észszerűen; ápolják kebleikben a tudomány önzetlen szeretetét, ismerkedjenek meg a dolgok lényegével, keressék az igazságot, szóval szerezzenek alapos és kiterjedt tudományos ismereteket: de óvakodjanak az egyoldaluságtól; mert meggyőződésem szerint, korunk tudományos törekvéseinek ártalmára szolgál a nem ritkán észlelhető, tulhajtott specializálása a tanulmányoknak.

Ne mulasszák el továbbá értelmük kiképzése mellett az erkölcsi fejlődésre is kellő súlyt fektetni! Bármily gazdag kincseivel bír is valaki a tudománynak, valódi belső értékkel csak úgy ékeskedhetik, embernek a szó nemesebb értelmében csak akkor nevezhető, ha alapos ismeretekkel szigorú erkölcsöt és nemes érzületet is egyesít magában. A hazának és társadalomnak tanult és jellemes férfiakra van kiváló szüksége.

A gondviselés által oly számos kitünő tulajdonságokkal megáldott magyar ifjuságnak egyik főhibája, hogy legalább is tulnyomó nagy része nem eléggé kitartó a munkában! fényes tehetségei képesítik nagyobb megerőltetés nélkül is ismeretek szerzésére, de igen gyakran hiányzik a kellő elhatározás a tudomány mélységeibe hatolni; az elfáradást nem ismerő tanulmányozás és buvárkodás iránti

hajlam még nem képezi elemét, e nélkül pedig nagyot, maradandót alkotni alig lehetséges!

Munkálkodjanak önök komoly törekvéssel, szíves kitartással, tanáraik bizonyára a legjobb akarrattal és odaadó készséggel fogják támogatni, vezetni és kijelölik azon utat, melyen előre haladva szeretett hazánk felvirágzását, egyetemünk jóhírnevét és önön magok jóllétét legbiztosabban mozdíthatják elő.

A midőn végre a nagyérdemű közönségnek szíves résztvéteért — mely által egy részt a tudományos mozgalmak iránt való nemes érdeklődésének adott kifejezést, más részt ünnepélyünk diszét tetelesen emelte — hálás köszönetet mondanék, azzal zárom be ülésünket, hogy: az 188⁴/₅ tanévet megnyitottnak jelentem ki.

B 11780